

UNIVERZITA KARLOVA

Právnická fakulta

Václav Janáč

Rovnost v právech a důstojnosti v judikatuře

Ústavního soudu

Lidská důstojnost a člověk jako objekt

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Helena Hofmannová, Ph.D.

Katedra: Katedra ústavního práva

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 31. 8. 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracoval/a samostatně, že všechny použité zdroje byly řádně uvedeny a že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Dále prohlašuji, že vlastní text této práce včetně poznámek pod čarou má 110 761 znaků včetně mezer.

Václav Janáč

V Praze dne 31. 08. 2023

Poděkování

Děkuji paní prof. JUDr. Heleně Hofmannové, Ph.D., za cenné rady a rodině za trpělivost.

Obsah

Úvod.....	5
1. Teoretická východiska lidské důstojnosti	6
1.1. Historický kontext	6
1.1.1. Starověk, středověk, novověk	7
1.1.2. Moderní dějiny a 2. světová válka	9
1.2. Vývoj lidské důstojnosti v Německu	12
1.2.1. Ukotvení lidské důstojnosti v německém ústavním právním řádu	13
1.2.2. Dílčí diskuse	15
1.2.3. Současné koncepte lidské důstojnosti.....	16
2. Lidská důstojnost v českém právním řádu	19
2.1. Úmluva a přístup ESLP	20
2.2. Ústava České republiky.....	20
2.3. Listina základních práv a svobod	21
2.3.1. Článek 1 Listiny	22
2.3.2. Hodnota, zdroj práva, subjektivní právo, interpretační princip čl. 1 Listiny v judikatuře ÚS.....	23
2.3.3. Absolutní a relativní pojetí lidské důstojnosti.....	25
2.3.4. Článek 10. odst. 1. Listiny a jeho vztah k čl. 1. Listiny	27
2.3.5. Lidská důstojnost a svobodná vůle.....	29
2.3.6. Lidská důstojnost a sociální práva v Listině	31
3. Judikatura ÚS a objektivizace člověka.....	33
3.1.1. Omezení způsobilosti k právním úkonům u duševně nemocných	33
3.1.2. Dítě jako předmět a zásah do lidské důstojnost	36
3.1.3. Omezení osobní svobody	39
3.1.4. Ochrana soukromí a lidská důstojnost	40
4. Diskuse	42
Závěr.....	45
Seznam zkratk	47
Seznam použitých zdrojů	48
Abstrakt	52
Abstract	53

Úvod

„Musím přiznat, že nevím přesně, co to je: lidská důstojnost.“¹

Lidská důstojnost je pojem, který se v poslední době dostává do celosvětové pozornosti nejen vědců, ale i široké veřejnosti. Od bolestných zkušeností z 2. světové války, přes „bouřlivé kulturní války“ až po moderní rozvoj medicíny a bioetiky, nás lidská důstojnost provází téměř na každém kroku. Můžeme ji zkoumat ve světle práva, filozofie, etiky, medicíny, teologie, psychologie, sociologie a dalších humanitních i přírodovědných oborů.² I kdybychom však lidskou důstojnost podrobili kritice a reflexi ve všech výše uvedených disciplínách, tak bychom pravděpodobně nenašli přesný význam a uspokojivé vysvětlení samotného pojmu.

V právním diskurzu se lidské důstojnosti dostává pozornosti snad nejvíce. Lidská důstojnost, důstojnost člověka a další varianty slovního spojení s důstojností jsou ukotveny v mezinárodních smlouvách, ústavních,³ zákonných právních předpisech, judikatuře i odborné literatuře. Nejinak je tomu v České republice, kdy lidskou důstojnost nalezneme ukotvenou na ústavní i podústavní rovině.⁴ Vzhledem k nejednoznačnému významu, proto vzniká zajímavá otázka interpretace lidské důstojnosti samotnými soudy. Přestože pojetí lidské důstojnosti v judikatuře ústavního soudu již bylo v několika pracích řešeno,⁵ domnívám se, že existují aspekty, které nejsou zcela probádány a vyčerpány. V diplomové práci bych se rád zaměřil na argumentaci Ústavního soudu České republiky s ohledem na „teorii objektu člověka“, a to, jak již název práce napovídá, hlavně v kontextu čl. 1 Listiny základních práv a svobod.⁶

¹Jean Améry byl esejista, novinář a přeživší holocaustu.

AMÉRY, Jean. *Bez viny a bez trestu: pokus o zvládnutí nezvládnutelného*. Praha: Prostor, 2011. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-248-3, s. 62-63

² SHULZTINER, Doron a Guy CARMÍ. Human Dignity in National Constitutions: Functions, Promises and Dangers. *The American Journal of Comparative Law*. 2014, 62(2), str. 461-462

³ V roce 2012 byl pojem lidská důstojnost zmíněn v ústavách 162 zemí Organizace spojených národů. (Viz. SHULZTINER a CARMÍ, op. citace. s. 473

⁴ K tomu blíže viz část –

⁵ Tak např.: HORÁK, Filip. *Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu*. Praha: Leges, 2019, 123 s. ISBN 978-80-7502-379-7 nebo KOVÁČOVÁ, Monika. *Lidská důstojnost v judikatuře Ústavního soudu České republiky* [online]. Olomouc, 2019 [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1wjqpc/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Maxim Tomoszek, Ph.D nebo ŠURÁŇ, Petr. *Lidská důstojnost - komparace pojmu v českém a německém právu* [online]. Olomouc, 2021 [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zsp9mv/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Olga Rosenkranzová, Ph.D.

⁶ Článek 1 Listiny základních práv a svobod: „Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcižitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.“

Cílem práce by tak měla být analýza argumentace Ústavního soudu České republiky se zaměřením na lidskou důstojnost a teorii objektivizace člověka. Cílem práce však nemá být pouhý výčet judikatury ÚS, nýbrž také v rámci historického a zahraničního kontextu objasnit zdroje, koncepce a východiska, které vedly a vedou ÚS k rozhodování v případech, jež se lidské důstojnosti dotýkají.

Práce je rozdělena do čtyř hlavních částí. První část je uvedena historickým exkurzem pojmu lidská důstojnost a představuje základní teoretická východiska v konceptu lidské důstojnosti. Dále je zde představena judikatura německé ústavního soudu, jelikož značná část judikatury ÚS týkající se lidské důstojnosti je argumentačně inspirována a převzata z ústavní judikatury Německé spolkové republiky. Druhá část zkoumá z různých aspektů, jak je v českém ústavním právu ukotvena lidská důstojnost s ohledem na judikaturu českého Ústavního soudu. Třetí část se zaměřuje na výběr judikatury ÚS, která se dotýká lidské důstojnosti v souvislosti s instrumentalizací (objektivizací) člověka. Čtvrtá část je věnována diskusi, kde jsou shrnuty výsledky práce a rovněž otázky, jež z výsledků vyplývají. Práce čerpá převážně z odborné literatury a judikatury ÚS. V menší míře poté z odborných článků a judikatury německého ústavního soudu.

Z hlediska metodologie práce využívá především analytickou a deskriptivní metodu. Získané poznatky jsou následně syntetizovány v dílčích shrnutích a diskusi, která také obsahuje názory autora.

1. Teoretická východiska lidské důstojnosti

1.1. Historický kontext

Koncept lidské důstojnosti se v průběhu času měnil. Pro jeho pochopení považuji za nutné provést čtenáře krátkým historickým exkurzem. Je však potřeba zdůraznit, že samotné slovo důstojnost má v jednotlivých historických obdobích různé významy. Stejně tak v rámci historického přehledu je třeba vnímat, že jednotliví autoři a následně jejich překladatelé mohli používat pro interpretaci odlišné pojmy.⁷

⁷ Např. „*lidská důstojnost*“, „*důstojnost*“, „*důstojnost člověka*“, „*důstojnost lidské bytosti*“ atd.

1.1.1. Starověk, středověk, novověk

Patrně první zmínky se slovem důstojnost se objevují u řeckého dramatika Sofokla, který chápal člověka a jeho důstojnost hlavně v tom smyslu, že člověk má svůj vlastní rozum a může se sám rozhodovat, čímž se vlastně liší od ostatních živočišných druhů.⁸ Pojem důstojnost byl posléze podrobněji rozpracován římskými stoiky, kteří označovali pojmem důstojnost převážně postavení člověka ve společnosti, jeho čest a úctu.⁹ Římské soukromé právo pak také disponovalo právními žalobami, kterými se lidé mohli bránit proti urážce na cti (tj. důstojnosti). Mezi první zakotvené delikty proti důstojnosti tak můžeme považovat např. urážlivé pokřikování, jednání vedoucí ke snížení cti slovem i písmem, lehké ublížení na zdraví, jednání útočící na mravnost atd.¹⁰ Mezi hlavní představitele římských stoiků patřil Marcus Tullius Cicero, který částečně navazuje na Sofokla, kdy vidí člověka jako tvora, který se sám rozhoduje a ovládá své pudy, svým způsobem je tedy člověk výjimečný.¹¹

Přestože v dnešní době náboženství a církev hojně argumentují lidskou důstojností při řešení různých bioetických a medicínských otázek,¹² tak v historickém křesťansko-židovském kontextu až do novověku slovo lidská důstojnost či pouze důstojnost téměř nezaznívá.¹³ Jednou z výjimek je středověký katolický teolog Tomáš Akvinský, který vidí důstojnost člověka jako dobro pevně spjata s Bohem. Člověk svým vlastním jednáním, které je více či méně v souladu s božím učením, dosahuje určité míry důstojnosti v závislosti na tom, zda ho jeho jednání přibližuje či oddaluje od Boha.¹⁴

⁸MOROZOVÁ, Helena. Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 16-23. ISBN 978-80-210-8001-0.

⁹SULMASY, Daniel P. Dignity and Bioethics: History, Theory, and Selected Applications. In: LANIGAN, Barbara T., ed. Human Dignity and Bioethics. Nova Science Publishers, 2009, s. 325-346. ISBN 978-1-60692-470-9

¹⁰SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: Systém a instituce. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1, s. 211-212.

¹¹Srov ¹¹ Např. „lidská důstojnost“, „důstojnost“, „důstojnost člověka“, „důstojnost lidské bytosti“ atd.

¹¹MOROZOVÁ, Helena. Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 16-23. ISBN 978-80-210-8001-0 a

SULMASY, Daniel P. Dignity and Bioethics: History, Theory, and Selected Applications. In: LANIGAN, Barbara T., ed. Human Dignity and Bioethics. Nova Science Publishers, 2009, s. 325-346. ISBN 978-1-60692-470-9

¹² Např. eutanázie, potraty, nakládání s embryi, odpojení člověka od lékařských přístrojů atp.

¹³ SULMASY, Daniel P. Dignity and Bioethics: History, Theory, and Selected Applications. In: LANIGAN, Barbara T., ed. Human Dignity and Bioethics. Nova Science Publishers, 2009, s. 325-346. ISBN 978-1-60692-470-9

¹⁴ GUYETTE, Fre. Thomas Aquinas and Recent Questions about Human Dignity. Diametros [online]. 2013, 2013(387), [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <https://diametros.uj.edu.pl/diametros/article/view/540/1080>

17. století bylo v Evropě symbolem válek, chaosu a společenských změn. Filozofové se v této době začali zabývat koncepcemi státu, aby nedocházelo k rozpadu a destrukci společnosti (tzv. společenská smlouva). Mezi hlavní filozofické představitele tohoto období můžeme zařadit Thomase Hobbesa a Johna Locka. Byl to právě Thomas Hobbes, který ve svých dílech pracoval s další koncepcí důstojnosti. V jeho nejznámějším díle *Leviathan* T. Hobbes pojímá důstojnost nikoli jako součást výjimečnosti lidské bytosti, nýbrž jí spíše vidí jako hodnotu, kterou má člověk v tržní společnosti.¹⁵

„Hodnota člověka je jako u všech jiných věcí jeho cena. To znamená, že se řídí podle toho, kolik by se dalo za využití jeho moci; není proto absolutní, nýbrž závisí na potřebě a úsudku jiného... Stejně jako u jiných věcí, ani u lidí neurčuje cenu prodávající, nýbrž kupující.“¹⁶

Podle Leona R. Kasse je však nutné brát tento, na první pohled dehonestující, výrok o lidské důstojnosti v kontextu celého pojednání o přirozeném právu, kdy označuje T. Hobbesa jako skrytého obhájce lidské důstojnosti.¹⁷

Na konci 18. století formuluje nový koncept lidské důstojnosti Immanuel Kant, jenž na rozdíl od T. Hobbesa odmítá, aby důstojnost člověka podléhala ocenění na trhu jako jednotlivé věci či služby. *„Co se vztahuje k obecným lidským náklonnostem a potřebám, má tržní cenu; to co je, aniž bychom předpokládali nějakou potřebu, přiměřené jistému vkusu, tzn. zálibě v pouhé neúčelné hře našich duševních sil, má afektivní cenu; ale to, co tvoří podmínku, za níž výhradně může něco být účelem samým o sobě, nemá pouze relativní hodnotu, tzn. nějakou cenu, nýbrž vlastní hodnotu, tzn. důstojnost.“¹⁸*

Důstojnost člověka chápe I. Kant jako něco vnitřně dobrého, samotného člověka poté jako subjekt, který existuje kvůli sobě samému, má práva a povinnosti vůči sobě i vůči druhým.¹⁹ Člověk je tak účelem sám o sobě, má určité kvality, je zdrojem morálních povinností a není možné s ním

¹⁵ SULMASY, Daniel P. Dignity and Bioethics: History, Theory, and Selected Applications. In: LANIGAN, Barbara T., ed. *Human Dignity and Bioethics*. Nova Science Publishers, 2009, s. 325-346. ISBN 978-1-60692-470-9

¹⁶ HOBBS, Thomas *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Praha: OIKOYMENH, 2009, ISBN 978-80-7298-106-9, s. 63, odst. 16.

¹⁷ KASS, Leon R. *The Right to Life and Human Dignity*. Spring [online]. The New Atlantis, 2007, (16) [cit. 2023-05-07]. Dostupné z: <https://www.thenewatlantis.com/publications/the-right-to-life-and-human-dignity>

¹⁸ KANT, Immanuel, překlad Ladislav MENZEL a Milan ZNOJ. *Základy metafyziky mravů*. Vydání 2. Praha: Svoboda, 1990, 128 stran : portréty ; ISBN 80-205-0152-5, s. 97.

¹⁹ MILFAIT, René a et al. *Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie"*. 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9, s. 263.

zacházet jako s objektem či předmětem²⁰ „Jen člověk, a s ním každý rozumný tvor, je sám o sobě účelem. Je totiž subjektem morálního zákona, který je mocí autonomie své svobody svatý.“²¹ „Jednej tak, abys používal lidství jak ve své osobě, tak i v osobě každého druhého vždy zároveň jako účel a nikdy pouze jako prostředek.“²²

Kantovo pojetí, argumentace a odůvodnění lidské důstojnosti položily základy pro moderní teorie lidské důstojnosti a Kantovo pojetí lidské důstojnosti se v moderních dějinách stalo součástí judikatury ústavních soudů.²³ Kantův koncept pak autoři nazývají různě např. jako „*zákaz objektivizace člověka*“²⁴ či „*zákaz úplné instrumentalizace člověka*.“²⁵

1.1.2. Moderní dějiny a 2. světová válka

Dalším významným mezníkem v oblasti lidské důstojnosti se staly moderní dějiny. V reakci na rozvoj kapitalismu a průmyslovou revoluci byla v 18. a 19. století lidská důstojnost chápána hlavně v souvislosti se sociálními podmínkami člověka ve světě a rovností práv.²⁶ Postupně však lidská důstojnost byla deklasována myšlenkovými proudy, které předchází pojetí lidské důstojnosti a vůbec samotnou lidskou důstojnost odmítaly. Mezi jejich hlavní představitele můžeme jmenovat nihilismus F. Nietzscheho a socialismus K. Marxe.

Snad největší kontrast s Kantovým pojetím lidské důstojnosti, kdy člověk je chápán jako subjekt, a nikoli jako prostý objekt něčí libovůle, představuje nihilismus F. Nietzscheho. Oproti Kantovi vidí Nietzsche člověka pouze jako nástroj, který slouží neomezeným možnostem. Člověk sice má určitou důstojnost a práva, ale pouze tehdy, pokud slouží jako něčí nebo něčeho nástroj, nikoliv

²⁰ MOROZOVÁ, Helena. Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 16-23. ISBN 978-80-210-8001-0

²¹ KANT, Immanuel, překlad Jan PATOČKA a Jaromír LOUŽIL. Kritika praktického rozumu. Praha: Svoboda, 1996, ISBN 80-205-0507-5, s. 149

²² KANT, Immanuel, překlad Ladislav MENZEL a Milan ZNOJ. Základy metafyziky mravů. Vydání 2. Praha: Svoboda, 1990, 128 stran : portréty ; ISBN 80-205-0152-5, s. 91

²³ KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, 1664 s. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 262-263.

²⁴ Tamtéž, s. 263

²⁵ MILFAIT, René a et al. Lidská práva osob s postižením, nevléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie". 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9, s.264

²⁶ BAROŠ, Jiří. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 906. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6. s. 56

však sám o sobě.²⁷ V reakci na určitou *degradaci* chápání lidské důstojnosti nejen F. Nietzsche, ale stále zvyšujícímu se oblibě komunismu K. Marxe, katolická církev, která se do této doby prakticky lidské důstojnosti nevěnovala, postavila ve svém učení lidskou důstojnost na tzv. *pedestal*. Katolická církev včele s papeži té doby a katolickým filozofem J. Maritainem rozpracovali na přelomu 19. a 20. století koncepci lidské důstojnosti, která viděla lidskou důstojnost nejen v přirozenosti člověka, ale také v jeho sociální situaci, v mezilidských vztazích, politických právech a v mezilidské solidaritě.²⁸

Druhá světová válka znamenala v Evropě zvrát snad pro všechny lidské hodnoty, které do té doby byly aspoň trochu vyznávány. Nejen děsivý počet obětí, ale především hrůzné nacistické experimenty znamenaly popření samotného lidství. Vzhledem k tématu této práce, která se zabývá lidskou důstojností a objektivizací člověka a tím, že s lidskou důstojností zcela nepochybně souvisí lidskoprávní tematika jako právo na život, práva vážně nemocných osob, práva osob omezených na osobní svobodě v psychiatrických zařízeních, bioetika, medicínská etika a další lidskoprávní a etické otázky, je následující odstavec věnován nacistickému programu *Euthanasia*. Oproti holokaustu se sice jedná o zločinnou nacistickou politiku méně známou, domnívám se však, že právě proto je důležité se tomuto programu věnovat, jelikož představuje extrémní naplnění toho, když lidé začnou být považováni za pouhé objekty. Mimo jiné také objasňuje uvažování části nacistické lékařské a právnícké odborné společnosti nad osobami tělesně či psychicky nemocnými a otázkami jako sterilizace, eugenika a eutanázie, což jsou témata, která jsou předmětem současných právních, medicínských a bioetických diskurzů.

Tento program a jeho různé součásti byl součástí nacistické německé eugeniky a znamenal vyvražďování nemocných, tělesně či mentálně postižených, kdy tito lidé byli označováni jako „*prázdňá lidská pouzdra či balastní existence, jejichž život není hoden života.*“²⁹ Jakousi *předehrou* tohoto zruďného programu byl německý zákon z roku 1933, který umožňoval nuceně sterilizovat fyzicky či mentálně postižené dospělé osoby i děti, aby se jim zabránilo mít potomky a tímto způsobem tak očistit národ.³⁰ „*Požadavek, že se defektním lidem znemožní plození dalšího*

²⁷ MCCRUDDEN, Christopher. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law* [online]. 2008, 19(4), 655-724 [cit. 2023-05-07]. ISSN 0938-5428. Dostupné z: <https://academic.oup.com/ejil/article-lookup/doi/10.1093/ejil/chn043>, s 661.

²⁸ Tamtéž, s. 662

²⁹ MILFAIT, René a et al. Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie". 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9, s. 17

³⁰ Tamtéž, s. 22-23

stejně tak defektního potomstva, je požadavkem nejjasnějšího rozumu a znamená ve svém plánovaném provedení nejhumnější čin lidstva/lidskosti“³¹ V návaznosti na nucené sterilizace propukl po začátku 2. světové války program *Euthanasia*, který znamenal systematickou a organizovanou likvidaci osob s tělesným či mentálním postižením. Důvody pro likvidaci těchto osob byly různé. Vzhledem k tomu, že program *Euthanasia* nebyl podložen žádným zákonem, ale pouhými rozkazy A. Hitlera, rozhodovaly o usmrcení osob různé výbory, komise či zřizovatelé zdravotnických zařízení. Pro „indikaci“ k usmrcení nebyla brána pouze diagnóza, ale klasifikovala se i ekonomická užitečnost, která byla u žen nižší než u mužů, chování či převážně u dětí také vzdělanost.³² Jednalo se tedy o celou šíři různých indikací, mezi které patřili dlouhodobě nemocní, tělesně či duševně postižení, osoby upoutané na lůžko, sociálně nepřizpůsobiví, bezdomovci a další zdravotně či sociálně vyloučené osoby. Odhaduje se, že takto bylo zavražděno asi 300 000 osob z toho asi přes 10 000 kojenců a dětí.³³

Odpovědí na děsivé události 2. světové války se stala Všeobecná deklarace lidských práv v Evropě. Deklarace v preambuli hovoří o tom, „že uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczitelných práv členů lidské rodiny je základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě.“³⁴ Článek 1 Deklarace uvádí, že „Všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní co do důstojnosti a práv.“³⁵ Je zjevné, že Deklarace se vrací zpět k chápání lidské důstojnosti jako součásti samotné lidské bytosti, která se s přirozenou důstojností narodí, a člověk je tak vnímán jako samostatný jedinec (subjekt). V člancích 22 a 23 je pak důstojnost rozvinuta i ve vztahu k hospodářským, sociálním, kulturním a pracovním právům.³⁶ Pojetí důstojnosti v duchu Deklarace tak lze vnímat velmi široce. Významným podporovatelem takto všeobecné úpravy byl i již zmíněný J. Maritain, jež byl podporovatelem zakotvení všeobecného přirozeného práva.³⁷ Myšlenky J. Maritaina také významným způsobem ovlivňovaly samotnou tvorbu textu Deklarace, jelikož sloužily jako východiska pro jednotlivé komise.³⁸ Deklarace dokázala spojit odlišné ideologické a filosofické

³¹ Prováděcí nařízení zákona o sterilizaci z 5.12. 1993. Překlad přezván z MILFAIT, René a et al. Lidská práva osob s postižením, nevyčleřitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie". 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9, s. 23

³² Tamtéž, s. 85-86

³³ Tamtéž, s. 75-76

³⁴ Všeobecná deklarace lidských práv - preambule

³⁵ Tamtéž, čl. 1

³⁶ Tamtéž, čl. 2-3

³⁷ STULÍK, Ondřej. Svoboda, přirozené právo a formalismus: příklad trestu smrti u Jacquese Maritaina. *Central European Journal of Politics* [online]. 2016, (2), 52-56 [cit. 2023-08-28]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/321301966_Svoboda_prirozene_pravo_a_formalismus_priklad_trest_u_smrti_u_Jacques_Maritaina, s. 55

³⁸ ABUR, Pedro Pallares. An Introduction to the relationship between Jacques Maritain with the nuclear drafters of the Universal Declaration of Human Rights. [online]. [cit. 2023-08-28]. Dostupné z:

přístupy a díky tomu se lidská důstojnost stala nejen součástí ústav jednotlivých členských států OSN ale i součástí mezinárodních úmluv o lidských právech.³⁹

1.2. Vývoj lidské důstojnosti v Německu

Jak již bylo naznačeno v úvodu této práce, vliv německého vnímání lidské důstojnosti a judikatury německého ústavního soudu se stal významným ideovým východiskem pro komentáře k Listině základních práv a svobod a judikatury ÚS, který část argumentace přebíral do některých svých nálezů.⁴⁰ Následující kapitola se tak zabývá krátkým rozborem německé ústavy a německé judikatury. Přestože český Ústavní soud se výrazně inspiruje německou judikaturou v oblasti lidské důstojnosti, nýbrž samotný důvod, proč tak činí, uvádí pouze okrajově. Např. v nálezu Pl. ÚS 55/13 označuje za tento důvod doktrinální propracovanost německé judikatury: *„Ve shodě s judikaturou Spolkového ústavního soudu, která představuje s ohledem na doktrinální propracovanost významný inspirační zdroj, má zásadní interpretační význam pro stanovení minimálního standardu jednotlivých základních práv lidská důstojnost“*⁴¹

V průběhu druhé světové války a při hrůzách holocaustu a nacistických experimentů, kdy byla popřena samotná existence lidské důstojnosti jako takové a s lidskými bytostmi bylo zacházeno jako s pouhými věcmi, bylo zřejmé, že nejen okolní svět, ale i Německo samotné se potřebuje oprostít od bolestných událostí a změnit podstatu chápání lidské důstojnosti u člověka. Proto již v roce 1949 vstoupil v platnost tzv. Grundgesetz neboli základní zákon tehdy Západního Německa. Ten v prvních článcích zakotvoval základní práva a svobody a také kladl zcela zřetelný důraz na lidskou důstojnost.

https://www.researchgate.net/publication/338151630_An_Introduction_to_the_relationship_between_Jacques_Maritain_with_the_nuclear_drafters_of_the_Universal_Declaration_of_Human_Rights

³⁹ BAROŠ, Jiří. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 906. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 57

⁴⁰ ROSENKRANZOVÁ, Olga. Lidská důstojnost - právně teoretická a filozofická perspektiva. Praha: Leges, 2019, 171 stran. ISBN 978-80-7502-412-1, s. 138

⁴¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/13 ze dne 12. května 2005, čl. 47

1.2.1. Ukotvení lidské důstojnosti v německém ústavním právním řádu

V ústavním (základním) zákonu SRN (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland) je lidská důstojnost, podobně jako v Listině, zakotvena již v čl. 1 odst. 1: „*Lidská důstojnost je nedotknutelná. Je povinností všech státních orgánů ji respektovat a chránit.*“⁴² V komparaci s čl. 1 české Listiny je však zajímavé, že lidská důstojnost je v německém ústavním právu dosahuje lehce odlišného sdělení. Lidská důstojnost je nedotknutelná a v čl. 2 je přiznáno každému člověku právo na svobodný rozvoj své osobnosti, život a tělesnou integritu.⁴³ S ohledem na lidskou důstojnost je kladen důraz i na rozvíjení osobnosti a duchovní autonomii člověka. Člověk se jako lidská individuální bytost v okolním světě svobodně rozvíjí, je chráněna jeho osobnost a podporována jeho funkčnost ve společnosti.⁴⁴ Lidská důstojnost je jako hodnota nadřazená právům a ostatním hodnotám, stát má povinnost lidskou důstojnost chránit, zajistit možnost svobodné realizace člověka a umožnit člověku žít život pro lidské bytosti důstojný.⁴⁵ Lidská důstojnost je pak podle článku 1. odst. 2 německého GG cílem lidských práv a pod jejich ochranou.⁴⁶ „*Německý národ proto vyznává nedotknutelná a nezcizitelná lidská práva jako základ každého lidského společenství, míru a spravedlnosti na světě.*“⁴⁷

Jelikož je v německém ústavním zákonu pojata lidská důstojnost jako hodnota nejvyšší, pak je nadřazena ostatním hodnotám a právům. Můžeme tedy hovořit o absolutním pojetí lidské důstojnosti, kdy v případě, že se lidská důstojnost dostane do střetu s jinými hodnotami, právními principy či právy, bude lidská důstojnost vždy stát na prvním místě.⁴⁸ Tímto se z velké části řídil i poválečný německý ústavní soud, který v 50. letech rozpracoval argumentaci svých nálezů o teorii *objektu G. Düriga*.⁴⁹ Podle této teorie není možné zacházet s člověkem jako s objektem státu. „*Povinnost ochrany státní moci, kterou uznává čl. 1 vedle povinnosti státu respektovat, tak není*

⁴² Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland, čl. 1 odst. 1, překlad deepl.com

⁴³ Tamtéž, čl. 2, odst. 1 a 2

⁴⁴ BAROŠ, Jiří. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 906. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 58

⁴⁵ Tamtéž, s. 58

⁴⁶ MILFAIT, René a et al. Lidská práva osob s postižením, nevyлéčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie". 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9, s. 217

⁴⁷ Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland, čl. 1 odst. 1, překlad deepl.com

⁴⁸ ROSENKRANZOVÁ, Olga. Lidská důstojnost - právně teoretická a filozofická perspektiva. Praha: Leges, 2019, 171 stran. ISBN 978-80-7502-412-1, s. 138

⁴⁹ BAROŠ, Jiří. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 906. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 58

*ničím jiným než potvrzením, že lidská důstojnost představuje absolutní nárok na respekt, tedy nárok namířený proti všem možným agresorům.*⁵⁰ Člověk je považován za subjekt sám o sobě, stát má tak nejen povinnost chránit lidskou důstojnost člověka, ale i aktivně vytvářet podmínky pro to, aby se člověk mohl dostatečně realizovat. Zde lze sledovat určitou paralelu či návazání na výše zmiňovanou Kantovu teorii objektu.

Judikatura německého ústavního soudu, jež se dotýká lidské důstojnosti, však nebyla vždy zcela jednotná. Zatímco ze začátku lze pozorovat argumentaci čistě čl. 1 odst. 1 od 70. letech se pak lidská důstojnost objevuje po boku základních práv ve spojení s lidskými právy a dostává se do konfliktu s hodnotami jako svoboda a rovnost.⁵¹ Rozhodování německého ústavního soudu v otázce lidské důstojnosti a jeho argumentace tak v průběhu času a v rámci jednotlivých nálezů vykazuje znaky nekonzistence.⁵²

Jako jeden z nejznámějších a zároveň poměrně kontroverzním lze označit nálezn německého ústavního soudu BVerfG 1 BvR 357/05. V daném případě se jednalo o to, že parlament vydal proti-teroristický zákon, který umožňoval vládě sestřelit civilní letadlo, pakliže bylo uneseno teroristy a toto letadlo by mohlo být použito jako zbraň hromadného ničení proti lidským životům a zároveň jednalo by se o jediný možný prostředek k odstranění tohoto nebezpečí.⁵³ Tento zákon byl posléze napaden ústavní stížností. Stěžovatelé napadli tento zákon u německého ústavního soudu, jelikož byli přesvědčeni, že by tímto zákonem stát získal možnost usmrtit nevinné lidi, kteří se přitom stali oběťmi teroristů. Z tohoto důvodu poukazovali na fakt, že se stávají pouhým objektem státní moci, je tak zasaženo do jejich lidské důstojnosti a práva na život.⁵⁴ Spolková vláda argumentovala tím, že napadené ustanovení nečiní stěžovatele objektem státní moci, nýbrž případní rukojmí se stávají objektem moci teroristů, kteří takto chtějí způsobit ještě vyšší škody na lidských životech. Připouští sice, že dochází k závažnému zásahu do práva na život a důstojnost,

⁵⁰ Dürig, Günter. "Der Grundrechtssatz von Der Menschenwürde: Entwurf Eines Praktikablen Wertsystems Der Grundrechte Aus Art. 1 Abs. I in Verbindung Mit Art. 19 Abs. II Des Grundgesetzes." Archiv Des Öffentlichen Rechts, vol. 81 (N.F. 42), no. 2, 1956, pp. 117–57. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/44303797>. s 118 překlad autora a deepl.com

⁵¹ BAROŠ, Jiří. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK a Ivo POSPÍŠIL. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, s. 906. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 58

⁵² ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. Právník [online]. 2015(11), 867-878 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/11/1.Alexy_11_2015.pdf, s. 868

⁵³ § 14 odst. 3 tehdy napadnutého zákona o bezpečnosti letectví (LuftSiG). Překlad autora a služby deepl.com

⁵⁴ SRN: BVerfG (Spolkový ústavní soud), 1 BvR 357/05, odst. 35-40 - Překlad autora a služby deepl.com

ale že se jedná pouze o případ, kdy bude ohrožen ještě větší počet lidských životů a dané nebezpečí nelze odstranit jinak – krajní nouze.⁵⁵

Německý ústavní soud tato ustanovení zrušil pro rozpor s několika ustanoveními německého ústavního zákona, mimo jiné právě kvůli nepřijatelnému zásahu do lidské důstojnosti ve spojení s právem na život. Ve svém odůvodnění se ústavní soud vrátil k teorii objektu a dal za pravdu stěžovatelům, že se v tomto případě stávají pouhými objekty státní moci. Podle ústavního soudu by takový krok proti nevinným lidem odporoval jejich právu na život, jenž je základem nejvyšší hodnoty – lidské důstojnosti. „...*V takové extrémní situaci, která je navíc charakterizována stísněnými podmínkami letadla za letu, jsou cestující a posádka typicky v zoufalé situaci. Nemohou již samostatně ovlivňovat okolnosti svého života nezávisle na ostatních. Tím se stávají objektem nejen pachatelů trestné činnosti. **Také stát, který se v takové situaci uchýlí k opatření podle § 14 odst. 3 zákona o bezpečnosti letectví, s nimi nakládá jako s pouhými předměty své záchranné akce na ochranu druhých**... Tím, že je jejich zabití použito jako prostředek k záchraně druhých, je s nimi zacházeno jako s předměty a zároveň jsou zbaveni svých práv; s jejich životy, které stát jednostranně likviduje, je osobám na palubě letadla, které jako oběti samy potřebují ochranu, upřena hodnota, která je přiznána člověku kvůli němu samému.*“⁵⁶ Nutno podotknout, že ústavní soud nezapomíná ani na ochranu životů lidí na „zemi“, proti kterým je teroristický útok veden. Stát má povinnost jejich životy také chránit, avšak způsobem, který neodporuje ústavě.

1.2.2. Dílčí diskuse

Ačkoli bez větších pochybností lze souhlasit se závěrem německého ústavního soudu, že dát vládě v podstatě *bianco šek* na sestřelení civilního letadla s lidmi, aniž by bylo možné zcela vyhodnotit situaci v letadle a na zemi, je na samé hranici ústavnosti, přesto se nelze ubránit myšlence, kam by celá problematika v případě takto absolutní argumentací a aplikovatelnosti lidské důstojnosti mohla zajít.

Vždyť ve složitých krizových situacích je určité poměrování lidských životů a nevinných obětí zcela nevyhnutelné. Např. ve 2. světové válce poměrně běžně docházelo k tomu, že ve chvíli, kdy se podařilo rozluštit šifrované zprávy protivníka, a tedy se vědělo zhruba kdy na koho zaútočí,

⁵⁵ Tamtéž, body 46-49 - Překlad autora a služby deepl.com

⁵⁶ Tamtéž, body 123-124 – Překlad autora a služby deepl.com

stejně se případné oběti nevarovaly, aby protivník nezjistil, že jeho šifrovaná komunikace je již prozrazena. Nemusíme ani chodit daleko do minulosti, lze si vzpomenout na epidemii Covid-19, kdy lékaři při akutním nedostatku přístrojů určovali, kdo daný dýchací přístroj obdrží. Neznamenala by tak absolutní přednost trvání na lidské důstojnosti vlastně opak? Nejsou pak případy pasažérů v letadle, obětí války či ti, na které se nedostaly přístroje vlastně také instrumentalizovány? I když tedy nebude zasáhnuto do práva na život a lidské důstojnosti cestujícím v letadle, nedojde k upření práva na život obětem tohoto útoku? Podobně při nevarování obětí válečného útoku, kdy dojde k jejich smrti či vážnému zranění, bez větších pochybností dojde k zasáhnutí do jejich práva na život. Pokud by dané varování ale znamenalo prozrazení kontrašpionáže a v důsledku toho by se celý průběh války otočil, neznamenalo by to selhání státu při ochraně života svých obyvatel?

Na druhou stranu je třeba uvést, že doslovné lpění na počítání jednotlivých ušetřených životů, ještě ve chvíli, kdy nelze zcela jednoznačně určit veškeré proměnné události, které daný zásah bude mít, může vést až k absurdnímu poměrování jednotlivých životů pomocí tzv. Tramvajových dilemat.⁵⁷ K této oblasti bude ještě pojednáváno blíže v kapitole o absolutní a relativní koncepci lidské důstojnosti a v diskusi na konci této práce.

1.2.3. Současné koncepce lidské důstojnosti

Na historický vývoj koncepce lidské důstojnosti navazují nynější autoři svými přístupy, z nichž někteří se objevují i v argumentaci nejen ústavních soudů. Tato podkapitola by tak měla představit krátký výčet myšlenek, otázek a teorií, jenž si jednotliví autoři pokládají. Vzhledem k výraznému počtu jednotlivých autorů bude představeno několik teorií a konceptů, které jsou významné pro český a světový právní diskurz a judikaturu.

Ronald Dworkin přišel s tzv. dvěma principy lidské důstojnosti. Respekt k lidské důstojnosti by se měl dle něj projevovat sebeúctou a autenticitou. Sebeúcta znamená, že člověk si sám sebe váží a bere svůj život vážně. R. Dworkin zde klade důraz na plné využití svého života, jenž by neměl

⁵⁷ Tzv. Tramvajová dilemata jsou souborem teoretických případů, ve kterých jsou jednotlivé osoby nutné učinit rozhodnutí, které bude mít vliv na to, kdo přežije a kdo ne. Za autorku je považována filozofka Philippa Foot viz: Foot, Philippa (1967). The Problem of Abortion and the Doctrine of the Double Effect. Oxford Review 5:5-15.

být promarněn.⁵⁸ Autenticita pak znamená, že člověk má přijmout individuální odpovědnost za to, co bude považováno úspěšným naplněním jeho života.⁵⁹ Tyto dva principy (sebeúcta a autenticita) nám poskytují východiska k dobrému životu, jsou zdrojem práv, jež náleží jednotlivcům, a konečně nám říkají obsah našich morálních povinností vůči druhým.⁶⁰ I na základě těchto dvou principů, tak R. Dworkin dochází k tomu, že lidská důstojnost je nejvyšší ústavní hodnotou, což by mělo být bráno v potaz v rozhodování soudů.⁶¹

Aharon Barak pozitivisticky zdůrazňuje, že důstojnost člověka by měla vyházet z funkce a účelu ústavy⁶² a nesouhlasí s univerzální koncepcí lidské důstojnosti. Široké teoretické koncepce lidské důstojnosti, např. Kantova teorie lidské důstojnosti, mají dle něj problém v tom, že sice představují důležitá východiska, nicméně se tyto koncepce nezabývaly přímou aplikací na lidská práva, jež jsou zakotvena v ústavních zákonech, což může činit problém v rozhodování o konkrétní věci.⁶³ Poměrně výrazně také, A. Barak kritizuje teorii dvou principů R. Dworkina, jež by ve výsledku vedla k právnímu systému, kde bude dominovat individualistické pojetí lidské důstojnosti nad jinými právními principy.⁶⁴

Andrew Clapham podotýká, že aby jednotlivci byli chráněni před zásahem do jejich práv, tak je nutné chápat jejich lidskou důstojnost nejen ve smyslu společenské smlouvy před státem, nýbrž i v soukromých vztazích.⁶⁵ Dále A. Clapham navrhuje, že v případě konkretizace důstojnosti v rámci lidských práv je vhodné přiřadit k lidské důstojnosti určité znaky a představil koncept, kdy péče o lidskou důstojnost má přinejmenším čtyři aspekty:

⁵⁸ FIŠERA, Vladimír. Ronald Dworkin, Justice for Hedgehogs: Recenze. Reflexe: filosofický časopis [online]. Praha: OIKOYMENH a Univerzita Karlova v Praze, 2012, 2012(43), 156-162 [cit. 2023-06-11]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_43/Ronald_Dworkin_Justice_for_Hedgehogs.html, s. 159

⁵⁹ Tamtéž

⁶⁰ SIMONS, Kenneth. Dworkin's Two Principles of Dignity: An Unsatisfactory Nonconsequentialist Account of Moral Duties. Boston University Law Review [online]. Boston University School of Law, 2010, 2010(715), 101-121 [cit. 2023-06-11]. ISSN 0006-8047. Dostupné z: https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/505, s. 101

⁶¹ AL-NAJJAR, Sherzad Ahmed Ameen a Hemn Ghani SAEED. Ronald Dworkin and Human Dignity as Highest Constitutional Value: Philosophical Theorization of Rights and Human Dignity in a Comparative Perspective. UKH Journal of Social Sciences [online]. 2021, 5(1), 82-89 [cit. 2023-06-11]. ISSN 25207806. Dostupné z: doi:10.25079/ukhjss.v5n1y2021.pp82-89, s. 82-83

⁶² SZYMANIEC, Piotr. Aharon Barak's Concept of Human Dignity and the Notion of Dignity in Jurisprudence of Polish Constitutional Court. Philosophy of law and general theory of law [online]. 2020, (2), 202-212 [cit. 2023-06-11]. ISSN 2707-7039. Dostupné z: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/242863>, s. 205

⁶³ Tamtéž, s. 206

⁶⁴ Tamtéž, s. 207

⁶⁵ CLAPHAM, Andrew. Human rights obligations of non-state actors. Oxford: Oxford University Press, 2006, xxxiii, 613 s. ISBN 0-19-928846-1, s. 544-545

- (1) „zákaz nelidského zacházení, ponižování a degradace člověka
- (2) zajištění autonomie osoby a možnosti individuální volby a podmínek pro seberealizaci jednotlivce
- (3) uznání, že ochrana skupinové identity a kultury může být zásadní pro ochranu osobní důstojnosti;
- (4) vytvoření nezbytného podmínky pro každého jednotlivce, aby byly uspokojeny jeho základní potřeby.⁶⁶“

Christopher McCrudden ve své významné stati upozorňuje na aspekt, že ačkoli většina států považuje lidskou důstojnost za ústřední prvek či hodnotu lidských práv, tak mezi těmito státy jsou poměrně značné rozdíly, na základě čehož se McCrudden pokouší identifikovat z historických a dnešních teoretických konceptů minimální jádro lidské důstojnosti, které by tyto různé odlišnosti spojovalo.⁶⁷ Konkrétně stanovuje tři součásti tohoto minimálního jádra. První, *ontologický*, prvek vyjadřuje vnitřní hodnotu člověka. Člověk má lidskou důstojnost, která vyplývá přímo z jeho lidství a existence.⁶⁸ Druhý, *relační*, prvek by měl vyjadřovat nutnost ostatních respektovat svým chováním tuto vnitřní hodnotu člověka.⁶⁹ Konečně třetí prvek by měl vyjadřovat to, že člověk není pouhým nástrojem státu, nicméně stát existuje právě kvůli člověku.⁷⁰ Jak však McCrudden podotýká, tak i přestože tyto prvky mohou být obecným minimálním jádrem lidské důstojnosti, tak ve výsledku stejně bude záležet na tom, jak jednotlivé prvky minimálního jádra budou vnímány.⁷¹ Vnitřní hodnota člověka bude znamenat něco jiného v případě náboženství a něco jiného v rámci světského práva. Stejně tak v rámci jednotlivých státních jurisdikcí, se chápání a definice této vnitřní hodnoty člověka liší.

⁶⁶ Tamtéž, s. 544-546, překlad autora a služby deepL.com

⁶⁷ MCCRUDDEN, Christopher. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law* [online]. 2008, 19(4), 655-724 [cit. 2023-05-07]. ISSN 0938-5428. Dostupné z: <https://academic.oup.com/ejil/article-lookup/doi/10.1093/ejil/chn043>, s. 675

⁶⁸ Tamtéž, s. 679

⁶⁹ Tamtéž, s. 679

⁷⁰ Tamtéž, s. 723

⁷¹ Tamtéž, s. 679-724

2. Lidská důstojnost v českém právním řádu

Pojem důstojnost je v českém právním řádu zakotven na ústavní i podústavní rovině. V ústavním pořádku České republiky nalezneme pojem lidské důstojnosti či důstojnosti v čl. 1⁷² a čl. 10 odst. 1. Listiny⁷³. O důstojnosti hovoří i preambule Ústavy,⁷⁴ a jelikož vzhledem k nálezu Pl. ÚS 36/01 došlo k „rozšíření“ ústavního pořádku o ratifikované a vyhlášené mezinárodní smlouvy o lidských právech⁷⁵, tak důstojnost na ústavní úrovni nalezneme např. v Úmluvě,⁷⁶ Úmluvě o právech dítěte⁷⁷, Mezinárodním paktu o lidských právech,⁷⁸ Úmluvě o lidských právech a medicíně⁷⁹, Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením⁸⁰ i dalších mezinárodních smlouvách o lidských právech. Na rovině podústavní pak důstojnost nalezneme nejen v právu trestním, kde působí především v rámci limitů chování státu vůči subjektům trestního řízení,⁸¹ ale i právu občanském, kde je důstojnost přidána k ochraně tzv. osobnostních práv.⁸²

V rámci této části tak bude představena analýzy judikatury českého Ústavního soudu, jenž se jednotlivým aspektům v nahlížení na lidskou důstojnost věnuje v rámci ústavního pořádku České republiky. Probrána tak bude lidská důstojnost nejen v rámci zakotvení lidské důstojnosti v preambuli Ústavy a obsažení důstojnosti v čl. 1 a čl. 10 odst. 1 Listiny, ale také v rámci přesahu lidské důstojnosti do oblasti autonomie člověka a sociálních práv.

⁷² Článek 1 usnesení č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod: „*Lidé jsou svobodní a rovni v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczizitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“

⁷³ Čl. 10 odst. 1 č. 2/1993 Sb. Listiny základních práv a svobod: „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*“

⁷⁴ Preambule ústavního zákona č. 1/1993 Sb. ústava České republiky: „*My, občané České republiky v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.... odhodláni budovat, chránit a rozvíjet Českou republiku v duchu nedotknutelných hodnot lidské důstojnosti a svobody...*“

⁷⁵ WINTR, Jan. Principy českého ústavního práva. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2023, 327 s. ISBN 978-80-7380-911-9, s. 18

⁷⁶ Preambule Protokolu č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod týkající se zrušení trestu smrti za všech okolností: „*...zrušení trestu smrti je nezbytné pro ochranu tohoto práva a pro plné uznání nezadatelné důstojnosti všech lidských bytostí...*“

⁷⁷ Např. preambule Úmluvy o právech dítěte: „*...je uznání přirozené důstojnosti a rovných a nezczizitelných práv všech příslušníků lidské rodiny základem svobody, spravedlnosti a míru ve světě...*“

⁷⁸ Čl. 10 odst. 1 Mezinárodního paktu o lidských právech: „*Se všemi osobami zbavenými osobní svobody se jedná lidsky a s úctou k přirozené důstojnosti lidské bytosti.*“

⁷⁹ Čl. 1 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně: „*Smluvní strany budou chránit důstojnost a svébytnost všech lidských bytostí a každému bez diskriminace zaručí úctu k integritě jeho bytosti...*“

⁸⁰ Preambule Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením odst. h: „*uznávající rovněž, že diskriminace jakékoli osoby na základě zdravotního postižení je porušením přirozené důstojnosti a hodnoty lidské bytosti.*“

⁸¹ Např. § 37 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník: „*Pachateli nelze uložit kruté a nepřiměřené trestní sankce. Výkonem trestní sankce nesmí být ponížena lidská důstojnost.*“

⁸² § 3 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb. občanský zákoník: „*Soukromé právo chrání důstojnost a svobodu člověka i jeho přirozené právo brát se o vlastní štěstí a štěstí jeho rodiny nebo lidí jemu blízkých takovým způsobem, jenž nepůsobí bezdůvodně újmu druhým.*“

2.1. Úmluva a přístup ESLP

Snad jen krátce přiblížím přístup Evropského soudu pro lidská práva, jež má také výrazný vliv na rozhodování českého Ústavního soudu. Oproti textu naší Listiny, kde je pojem lidská důstojnost zmíněn na dvou místech, nalezneme v Úmluvě lidskou důstojnost *pouze* v preambuli Protokolu č. 13, jež vstoupil v platnost až v roce 2003. Do té doby tedy Úmluva pojem jako takový přímo ve svých textech nezakotvovala. Evropský soud pro lidská práva však pojem lidská důstojnost zná a pracuje s ním v případech, kdy používá pojem lidské důstojnosti s odkazem na jiná práva stanovená Úmluvou.⁸³ Převážně se jedná o čl. 3 Úmluvy – zákaz mučení, čl. 4 Úmluvy – zákaz otroctví a nucené práce, čl. 8 Úmluvy - právo na respektování soukromého a rodinného života, čl. 6 Úmluvy – právo na spravedlivý proces, čl. 9 Úmluvy – svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání, čl. 10 Úmluvy- svoboda projevu a čl. 14 Úmluvy – zákaz diskriminace.⁸⁴ Úplně nejčastěji byla lidská důstojnost zmíněna ve vztahu k zakazu mučení v čl. 3 Úmluvy a jednalo se nejčastěji o případy pro Rusku, Turecku, Rumunsku a Ukrajině.⁸⁵ Na rozdíl od českého Ústavního soudu ESLP téměř nevyužívá při svém rozhodování o lidské důstojnosti německou argumentaci, nýbrž přichází s argumentací vlastní.⁸⁶ Ohledně obecného přístupu k lidské důstojnosti v judikatuře ESLP pak Veronika Fikfak a Lora Izvorova uzavírají, „že *důstojnost slouží Soudu jako pedagogický nástroj, který mu umožňuje signalizovat žalovanému státu závažnost jeho porušení a objasnit ve prospěch všech států rozsah chování, které je v souladu s Úmluvou.*“⁸⁷

2.2. Ústava České republiky

Pojem důstojnost se nachází v Ústavě výslovně *pouze* v preambuli. Poněkud zajímavější z hlediska právní aplikace je čl. 9 odst. 2 Ústavy, který na první pohled lidskou důstojnost

⁸³ HESELHAUS, Sebastian a Ralph HEMSLEY. Human Dignity and the European Convention on Human Rights. Handbook of Human Dignity in Europe [online]. Cham: Springer International Publishing, 2018, 2019-10-19, [cit. 2023-06-12]. ISBN 978-3-319-27830-8. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-27830-8_47-1

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ FIKFAK, Veronika a Lora IZVOROVA. Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights. Human Rights Law Review [online]. 2022, 22(3) [cit. 2023-06-15]. ISSN 1461-7781. Dostupné z: <https://academic.oup.com/hrlr/article/doi/10.1093/hrlr/ngac018/6653157>

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Tamtéž

nejmenuje: „Změna podstatných náležitostí demokratického právního státu je nepřipustná.“⁸⁸ Ve známé kauze „Melčák“ Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 27/09 dovedl, že je oprávněn rušit i ústavní zákony, pakliže by daný ústavní zákon zasahoval a měnil podstatné náležitosti demokratického právního řádu.⁸⁹ Ústava ani Ústavní soud však zcela jasné vymezení toho, co přesně jsou tyto podstatné náležitosti demokratického právního státu, neuvádějí.⁹⁰ V nálezech Pl. ÚS 19/08 a II. ÚS 2268/07 však Ústavní soud poskytuje určité náznaky souboru těchto podstatných a neměnných náležitostí demokratického právního státu a lidská důstojnost a rovnost lidí v důstojnosti a právech jsou v tomto souboru přímo jmenovány.⁹¹

2.3. Listina základních práv a svobod

Jak již bylo uvedeno výše, tak Listina zakotvuje pojem důstojnost v čl. 1 a čl. 10 odst. 1. důstojnosti v čl. 1 je převážně chápána jako ústřední ústavní hodnota, zatímco důstojnost v čl. 10 odst. 1 pak jako subjektivní právo.⁹² V tomto duchu to pak stvrzuje i ÚS v nálezu Pl. ÚS 412/04: „*Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality člověka, součást jeho lidství. Garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti. Tyto úvahy stvrzuje preambule Ústavy České republiky, která deklaruje **lidskou důstojnost za nedotknutelnou hodnotu**, stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Stejně tak Listina základních práv a svobod **garantuje rovnost lidí v důstojnosti (čl. 1) a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1)***“.⁹³ Přes to všechno je vztah mezi důstojností v čl. 1 a důstojností v čl. 10 komplikovaný a literatura ani judikatura ÚS v tomto směru nejsou jednotné.⁹⁴ Blíže se tomuto problematickému vztahu mezi čl. 1 a čl. 10 odst. 1 budu proto věnovat ve zvláštní podkapitole. Stejně jako německý ústavní soud, tak i ten český Ústavní soud pracoval v jednotlivých nálezech s různými pojetími lidské důstojnosti. V následujících kapitolách se tedy

⁸⁸ Čl. 9 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb. ústava České republiky

⁸⁹ WINTR, Jan. Principy českého ústavního práva. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2023, 327 s. ISBN 978-80-7380-911-9, s. 18

⁹⁰ Tamtéž, s. 34

⁹¹ ŠURÁŇ, Petr. Lidská důstojnost - komparace pojmu v českém a německém právu [online]. Olomouc, 2021 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zsp9mv/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Olga Rosenkranzová, Ph.D.

⁹² BARTOŇ, Michal. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 1. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 73-118. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 75

⁹³ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. prosince 2005, část IV

⁹⁴ KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jirí KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 267

pokusím analyzovat jednotlivé aspekty, ve kterých ústavní právo a judikatura českého Ústavního soudu pracují s lidskou důstojností zakotvenou v Listině.

2.3.1. Článek 1 Listiny

Článek 1 zní: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezcizitelné, neprohlášené a nezrušitelné.*“⁹⁵ Nepříliš těžkým jazykovým výkladem můžeme dovodit, že Listina samotná odlišuje v čl. 1 důstojnost od práv. Respektive lidé jsou *svobodní a rovní v důstojnosti* a zároveň jsou *svobodní a rovní v právech*.

Důstojnost chápe ÚS převážně jako hodnotu: „*Lidská důstojnost jako hodnota je ukotvena v samých základech celého řádu základních práv obsažených v ústavním pořádku. Je s ní spojen nárok každé osoby na respekt a uznání jako lidské bytosti, z něhož plyne zákaz činit z člověka pouhý objekt státní vůle anebo zákaz vystavení osoby takovému jednání, které zpochybňuje její kvalitu jako subjektu.*“⁹⁶ Požadavek respektu k lidské důstojnosti totiž pramení ze samotných základů evropské civilizace.“⁹⁷

Celý aspekt je však poněkud složitější. Jak již bylo uvedeno v rámci historického a teoretického kontextu, pojem lidská důstojnost je poměrně široký a jeho výklad může být různorodý. Nejinak je tomu i v rámci zakotvení lidské důstojnosti v čl. 1 Listiny, kde při aplikaci tohoto článku je možné narazit na různé problematické otázky. Je lidská důstojnost v rámci čl. 1 Listiny samostatným právem? Nebo se jedná o obecnou hodnotu, která provází text Listiny? Či se jedná o interpretační vodítko, které může působit jako *pomocník* při výkladu lidských práv v Listině obsažených? A pokud se jedná o hodnotu, lze ji poměřovat s jinými hodnotami, nebo je to hodnota, která bude vždy postavena jako hodnota nejvyšší? V následujících podkapitolách se tak pokusím na tyto jednotlivé problematické aspekty poskytnout odpověď, v jakém pojetí chápe lidskou důstojnost Ústavní soud.

V rámci čl. 1 je pak důležité zmínit i rovnost v důstojnosti, která je v Listině zakotvena. Rovnost lidí v důstojnosti a právech pak znamená, že lidská důstojnost a práva jsou zaručeny všem. „*Listina*

⁹⁵ Čl. 1 usnesení č. 2/1993 Sb. listina základních práv a svobod

⁹⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 29. 2. 2008, bod 43

⁹⁷ Tamtéž, bod 49

uznává rovnost všech lidských bytostí; každý je cílem sám o sobě.“⁹⁸ Člověk má tedy důstojnost sám od sebe, bez ohledu na případné odlišnosti či postavení ve společnosti. Oproti čl. 3 odst. 1 Listiny je rovnost v čl. 1 Listiny rovností neakcesorickou.⁹⁹ K rovnosti ve vztahu k důstojnosti a čl. 1 Listiny český Ústavní soud uvedl: „Při odlišném zacházení z tzv. podezřelých důvodů (*suspect classification*), resp. Důvodů týkajících se osobních charakteristik jednotlivce majících úzký vztah k ochraně důstojnosti člověka, je potřeba klást na zdůvodnění odlišného zacházení velmi přísné nároky, byť by se odlišné zacházení netýkalo jiného základního práva.“¹⁰⁰

2.3.2. Hodnota, zdroj práva, subjektivní právo, interpretační princip čl. 1 Listiny v judikatuře ÚS

První poměrně důležitý aspekt z hlediska aplikace lidské důstojnosti v čl. 1 Listiny je, jakou funkci v právu lidská důstojnost má. Obecně většina autorů charakterizuje lidskou důstojnost do některé z následujících kategorií: ústavní hodnota, zdroj práva, samostatné subjektivní právo, interpretační princip. Např. F Horák rozlišuje tři *čisté* typy lidské důstojnosti: lidskou důstojnost jako objektivní ústavní hodnotu, lidskou důstojnost jako samostatné lidské právo a lidskou důstojnost jako zdroj lidských práv, kdy jednotlivé propojení těchto typů lidské důstojnosti označuje za axiomy, což podle něj představuje argumentační faul.¹⁰¹ Baroš pak označuje lidskou důstojnost za zdroj práva i hodnotu.¹⁰² Z hlediska zakotvení lidské důstojnosti v čl. 1 se odborná literatura shoduje, že se nejedná o subjektivní právo,¹⁰³ čemuž odpovídá i většinová judikatura ústavního soudu i jazykový

⁹⁸ BAROŠ, Jiří. Svoboda a rovnost v důstojnosti a právech. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Eliška ŠIMÍČEK, Ivo POSPÍŠIL, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 61

⁹⁹ KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 261 a náleží Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2925/20 ze dne 15. listopadu 2021, odst. 35

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2925/20 ze dne 15. listopadu 2021, čl. 36

¹⁰¹ HORÁK, Filip. Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-807-5023-797, s. 36

¹⁰² BAROŠ, Jiří. Svoboda a rovnost v důstojnosti a právech. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Eliška ŠIMÍČEK, Ivo POSPÍŠIL, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, odst. 22

¹⁰³ Srov. BAROŠ, Jiří. Svoboda a rovnost v důstojnosti a právech. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Eliška ŠIMÍČEK, Ivo POSPÍŠIL, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, odst. 21; HORÁK, Filip. Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-807-5023-797, s. 40; KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 267

výklad. Otázka, na kterou tak zbývá odpovědět je, rozlišení na hodnotu, zdroj a interpretační princip.

Ústavní soud použil ve své judikatuře všechny tyto prvky. Např v nálezu IV. ÚS 412/04 Ústavní soud dovedl interpretační význam lidské důstojnosti jako zdroje práva s i odkazem na teorii objektu, kdy se s člověkem nesmí zacházet jako s věcí: „...výklad musí být, jak svrchu uvedeno, prováděn v hranicích vymezených lidskou důstojností. S člověkem nelze manipulovat jako s věcí. Jinými slovy, v žádném aplikačním postupu, ani v žádném individuálním či v normativním aktu veřejné moci nesmí být obsaženo nic, co by porušovalo základní práva vyložená v hranicích lidské důstojnosti.“¹⁰⁴ V tomto nálezu hovoří však Ústavní soud o lidské důstojnosti i jako nedotknutelné hodnotě (viz kapitola výše). V nálezu Pl. ÚS 55/13 v odst. 47 ÚS lidské důstojnosti přikládá interpretační význam a zároveň ji ve své podstatě označuje i za zdroj standartu lidských práv: „*má zásadní interpretační význam pro stanovení minimálního standardu jednotlivých základních práv*“,¹⁰⁵ zároveň hovoří o lidské důstojnosti jako o hodnotě: „*nicméně jeho uvážení podléhá určitým limitům vyplývajících z nejvyšší ústavní hodnoty, již je lidská důstojnost.*“¹⁰⁶

Zde vzniká otázka, zda opravdu lze široký pojem lidská důstojnost striktně vymežit. Spíše souhlasím se Z. Kühnem, že jednotlivé přístupy takto striktně vymežit nelze.¹⁰⁷ Vždyť v případě, že lidská důstojnost je považována za ústřední hodnotu, která prozařuje celým právním pořádkem, pak jistě bude zároveň zdrojem práva a zároveň jí budou soudy argumentovat při vlastní aplikaci, čímž se z ní stane i interpretační princip. Takto vlastně i ÚS ve své judikatuře argumentuje. Nesouhlasím tak s F. Horákem, že by jednotlivé smíšení kategorií zdroje práva a hodnoty představovalo argumentační faul. Za důležitější však považuji rozlišení subjektivního práva na lidskou důstojnost a hodnoty či zdroje práva, o čemž bude pojednáno v podkapitole 2.2.4. Lze tak uzavřít, že lidská důstojnost v čl. 1 není subjektivním právem na lidskou důstojnost, ale obecnou hodnotou, která je zároveň zdrojem práv a má interpretační vlastnosti.

¹⁰⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. prosince 2005, část IV.

¹⁰⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/13 ze dne 12. května 2015, bod 47

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiri KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 268, pozn. pod čarou č. 28

2.3.3. Absolutní a relativní pojetí lidské důstojnosti

Problematictější otázka však může vzniknout ve chvíli, když se pokusme určit jakési *pořadí* hodnot českého právního řádu. Stojí lidská důstojnost samostatně jako hodnota nejvyšší a ostatní hodnoty jsou jí podřízeny? Stojí důstojnost nad rovností a svobodou? Zde literatura ani ÚS nedává jasná vodítka. Zatímco např. Baroň a Baroš se přiklání k tomu, že lidská důstojnost je hodnota opravdu nejvyšší: „...*přesto je možno lidskou důstojnost interpretovat jako nejvyšší ústavní princip, který není a nemůže být nikdy podřízen ostatním základním právům a hodnotám, když leží v samotném jejich základu.*“¹⁰⁸ „*V určitém smyslu lze hodnotu lidské důstojnosti označit za pojem nadřazený oběma dalším pojmům zmíněných v čl. 1 (rovnost a svoboda)*“¹⁰⁹ O lidské důstojnosti jako hodnotě nadřazené hovoří i český Ústavní soud např. v nálezu Pl. ÚS 1586/09: *Lidská důstojnost totiž představuje nejvyšší hodnotu stojící v základu celého českého právního řádu, jakož i ústavního pořádku, a lze ji tak nahlížet jako finální účel obou zmíněných, jimž dodává legitimitu (viz preambuli k Ústavě České republiky). Tím se lidská důstojnost stává objektivní ústavní kategorií a působí ve vztahu k ostatním jinak nehierarchicky uspořádaným základním právům jako hodnota nadřazená.*“¹¹⁰

Z. Kühn naopak namítá, že tomuto názoru neodpovídá text Listiny ani judikatura ÚS a že autoři vycházejí z německé judikatury, která však vychází z odlišného ústavního zakotvení.¹¹¹ Z. Kühn pak toto tvrzení dokládá i nálezem Pl. ÚS. 42/04. V tomto nálezu Ústavní soud podtrhuje důležitost čl. 1 a označuje jej za *základní stavební kámen* ústavního řádu: „*Lze konstatovat, že rovnost svobodného jedince v důstojnosti a právech je základním stavebním kamenem našeho ústavního řádu a promítá se vlastně i do celé Listiny základních práv a svobod.*“¹¹² S tímto je také v souladu výše uvedený nález II. ÚS 2268/07, kde Ústavní soud dává rovnítko mezi lidskou důstojností a svobodou: „*Respekt a ochrana lidské důstojnosti a svobody je nejvyšším a nejobecnějším účelem práva.*“¹¹³

¹⁰⁸ BAROŠ, Jirí. Svoboda a rovnost v důstojnosti a právech. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Eliška ŠIMÍČEK, Ivo POSPÍŠIL, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 61

¹⁰⁹ BARTOŇ, Michal. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 1. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 73-118. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 74

¹¹⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1586/09 ze dne 6. března 2012, odst. 33

¹¹¹ KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jirí KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 257

¹¹² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 42/04 ze dne 6. června 2006, bod 24

¹¹³ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 30. srpna 2008, bod 41

Touto problematikou je možné dojít k potencionálnímu rozlišení na absolutní a relativní koncept lidské důstojnosti. Pokud bychom uvažovali čistě v rovině absolutní teorie důstojnosti, znamenalo by to, že lidská důstojnost stojí osamocena jako hodnota nejvyšší a nelze ji poměřovat s ostatními hodnotami či právy.¹¹⁴ Daná úvaha pak znamená, že nebude možné využít ani test proporcionality, který využíváme v ústavním právu při střetu několika vzájemně postavených práv či hodnot. Toto pak přiznává i Baroš: „*Pokud je lidská důstojnost ve hře, neměl by ani být aplikován princip proporcionality; žádné základní právo ani veřejný zájem nad ní nemohou převážít, neboť si zasluhuje nekompromisní ochranu*“¹¹⁵ Ze zahraniční literatury lze do absolutní teorie vložit již výše uvedenou teorii objektu G. Düriga, o které se zmiňuji v kapitole o Německu. Český Ústavní soud pracuje s teorií objektu ve více nálezech. V nálezu Pl. ÚS. 412/04 Ústavní soud dovozuje: „*V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mj. vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem*“¹¹⁶ Podle analýzy judikatury ÚS F. Horáka spočívá četnost argumentace lidskou důstojností v závislosti na jednotlivých soudcích s tím, že pomyslné prvenství drží soudkyně Eliška Wagnerová.¹¹⁷ Znaky absolutní teorie lidské důstojnosti lze nalézt i v nálezu I. ÚS. 1586/09, kdy ÚS považuje lidskou důstojnost za neporovnatelnou s jinými hodnotami či právy: „*lidská důstojnost je hodnotou horizontálně neporovnatelnou s ostatními ústavními hodnotami či společenskými normami, je zcela nenahraditelná jiným statkem.*“¹¹⁸

Oproti tomu relativní posouzení lidské důstojnosti lze chápat tak, že důstojnost sama o sobě není hodnotou zcela nadřazenou, ale je možné ji poměřovat např. pomocí testu proporcionality s jinými hodnotami jako třeba svoboda, rovnost atd. Ze zahraniční odborné literatury lze mezi zastánce této teorie uvést R. Alexyho. V jeho stati *Lidská důstojnost a princip proporcionality* dochází k závěru, že: „*Poměřování je především formou racionální právní argumentace. Alternativy jsou oproti tomu odkázány na jistý „intuicionismus o lidské důstojnosti“.* Argumentace je výrazem racionality,

¹¹⁴ ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. Právník [online]. 2015(11), 867-878 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/11/1.Alexy_11_2015.pdf, s. 867

¹¹⁵ BAROŠ, Jiří. Svoboda a rovnost v důstojnosti a právech. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Eliška ŠIMÍČEK, Ivo POSPÍŠIL, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-750-6, s. 61

¹¹⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. prosince 2005, část IV.

¹¹⁷ HORÁK, Filip. Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-807-5023-797, s. 65

¹¹⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1586/09 ze dne 6. března 2012, bod 33

*intuicionismus přiznáním iracionality. Proto může být správná pouze relativní konstrukce.*¹¹⁹

V judikatuře ÚS lze pak zase najít prvky relativní teorie např. v zmíněných nálezech Pl. ÚS. 42/04 a II. ÚS 2268/07, kde Ústavní soud dává na stejnou úroveň svobdu a rovnost v lidské důstojnosti.

Lze uzavřít, že i pro určitou vágnost a nejasnost samotného pojmu lidská důstojnost se domnívám, že lidská důstojnost by neměla být v judikatuře chápána v její absolutní neprolomitelné rovině. Tato případná pozice by umožnila libovolnému ústavnímu soudu odvolávat se na lidskou důstojnost jako primárním argumentem, bez nutnosti provedení vzájemného poměrování mezi jednotlivými hodnotami, právy a svobodami. V souvislosti s tím může být nebezpečné to, že jednotlivé náboženské, politické, filozofické a jiné ideologie by si za lidskou důstojnost mohly dosazovat libovolné významy, čímž by mohlo dojít k faktickému vyprázdnění samotného pojmu lidská důstojnost a jeho ovládnutím extremistickými ideologickými proudy. Další otázkou je, zda v případě liberálně demokratického režimu by absolutní chápání lidské důstojnosti nedalo ústavnímu soudu příliš velké možnosti k faktickému prosazování vlastních pozic prostřednictvím argumentu, kterým lze podpořit téměř vše: *lidská důstojnost*.

2.3.4. Článek 10. odst. 1. Listiny a jeho vztah k čl. 1. Listiny

Druhou zmínku o lidské důstojnosti v Listině nalezneme v čl. 10 odst. 1. „*Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.*¹²⁰“

Na první pohled lze jazykovým výkladem dojít k závěru, že toto právo má nejbližší k římskému chápání důstojnosti ve vztahu k postavení člověka ve společnosti a nutnosti jeho ochraně. Na rozdíl od důstojnosti jako hodnoty zmíněné v čl. 1 Listiny představuje ustanovení čl. 10 odst. 1 Listiny subjektivní právo jednotlivce.¹²¹ Odborná literatura však v otázce, co přesně by mělo být obsahem tohoto práva ve vztahu k lidské důstojnosti, není jednotná. Např. Z. Kühn se domnívá, že lidská důstojnost v pojetí čl. 10 odst. 1 listiny se do jisté míry prolíná s ochranou jména, dobré pověsti a

¹¹⁹ ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. Právník [online]. 2015(11), 867-878 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/11/1.Alexy_11_2015.pdf, s. 867

¹²⁰ Čl. 10 odst. 1 usnesení č. 2/1993 Sb. listina základních práv a svobod

¹²¹ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na soukromí (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 533-594, Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 542

osobní cti, tedy kategoriemi, které dané ustanovení zmiňuje.¹²² Oproti tomu Kokeš vidí v ochraně lidské důstojnosti zmíněné v čl. 10 odst. 1 ochranu „*samotné podstaty lidství osobnosti a identity jednotlivce*“.¹²³ E. Wagnerová pak v komentáři k Listině spatřuje ustanovení čl. 10. odst. 1 Listiny a zmínění lidské důstojnosti jako součást osobnostních práv, kdy ochrana lidské důstojnosti je „*samotným základem všech úvah jak o postavení jednotlivce ve vztahu ke státní moci, tak ve vztahu soukromých osob navzájem*“.¹²⁴ Obecně tak lze říci, že ustanovení o lidské důstojnosti v čl. 10 odst. 1 Listiny a čl. 1. Listiny činí interpretační potíže.

V nálezu II. ÚS 2268/07, který se týkal faráře Jana Šimsy a jeho omezení osobní svobody komunistickým režimem, spojil ÚS čl. 10 odst. 1 a zákaz objektivizace člověka.¹²⁵ Ústavní soud zde tedy konstatoval porušení práva uvedeného v čl. 10 odst. 1, přičemž toto právo spojil s ochranou lidské důstojnosti ve smyslu důstojnosti jako ústavní hodnoty. Podobně spojil ÚS vnímání lidské důstojnosti jako jakési obecné nejvyšší hodnoty a subjektivnímu právu na tuto hodnotu např. v nálezech I. ÚS 557/09 nebo Pl. ÚS 7/15.¹²⁶

Oproti tomu český Ústavní soud v jiných nálezech chápal právo na lidskou důstojnost v čl. 10 odst. 1 Listiny jako součást tzv. osobnostních práv. V nálezu II. ÚS 468/03 Ústavní soud dovodil, že ochrana lidské důstojnosti ustanovená v čl. 10 odst. 1 Listiny je součástí širokého práva na ochranu osobnosti: „*Právo na svobodu projevu je – formálně vzato – rovno právu na ochranu cti a důstojnosti... Podle článku 10 Listiny má každý právo na zachování lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti, ochranu jména a právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Tyto zájmy jsou dále chráněny § 11 občanského zákoníku.*“¹²⁷ Podobně v nálezu IV. ÚS 3183/15 Ústavní soud spojuje ochranu důstojnosti v čl. 10 odst. 1 Listiny

¹²² KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 267

¹²³ KOKEŠ., Marian. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 10. In: HUSSEINI, Faisal a . *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 337.

¹²⁴ WAGNEROVÁ, Eliška. In: WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, et al. *Listina základních práv a svobod: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, xxv, 906 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7357-750-6, s. 282

¹²⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 30. srpna 2008, odst. 49

¹²⁶ KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 267

¹²⁷ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 468/03 ze dne 25. 11. 2010

s ochranou cti a dobré pověsti.¹²⁸ Stejně tak chápe právo na lidskou důstojnost i český Ústavní soud v jednom z nejaktuálnějších nálezů. *V nálezu III. ÚS 771/22 ústavní soud uvedl: „Obecné soudy oprávněně dovodily důvod pro omezení svobody projevu stěžovatele vůči vedlejšímu účastníku, neboť stěžovatelem publikovanými videoklipy bylo porušeno jeho základní právo na lidskou důstojnost, osobní čest a dobrou pověst (čl. 17 odst. 4, čl. 10 odst. 1 Listiny)“*¹²⁹

Stejně tak právo na lidskou důstojnost v rámci osobnostních práv chápe Ústavní soud i v případě nenávistných projevů a zásahů do soukromého života. V nálezu III. ÚS 3006/21 Ústavní soud uvedl, že došlo k zásahu „do jejích osobnostních práv, včetně práva na lidskou důstojnost ve smyslu čl. 10 Listiny.“¹³⁰

Domnívám se, a v tomto souhlasím i s J. Kratochvílem¹³¹ i Z. Kühnem,¹³² že zakotvení důstojnosti v rámci čl. 10 odst. 1 Listiny by mělo být bráno v souvislosti se zde uvedenými kategoriemi osobnostních práv. Lze tedy přitakat jakémusi antickému významu lidské důstojnosti. Opačně by to podle mého názoru znamenalo, že vzhledem k neurčitosti a šíři pojmu lidská důstojnost by subjektivní právo na lidskou důstojnost uvedené v čl. 10 odst. 1 Listiny bylo jedno z nejsilnějších, možná i zcela nejsilnější právo, které je v Listině ukotveno. Tomu však neodpovídá ani výklad jazykový, ani výklad systematický.

2.3.5. Lidská důstojnost a svobodná vůle

Dalším poměrně zajímavým aspektem, který se týká lidské důstojnosti, je spor dvou hodnot – svobody a lidské důstojnosti. Pomyslný spor lze vyjádřit problematikou, do jaké míry má stát chránit lidskou důstojnost člověka, i když se jedná o rozpor s jeho vlastním rozhodováním – svobodnou vůlí, resp. seberealizací člověka.¹³³ V tématice lidské důstojnosti se tedy bude jednat převážně nejen o otázky spojené s eutanázií, asistovanou sebevraždou, napomáhání k sebevraždě, omezené svéprávnosti, ale také o otázky spojené s naplňováním vlastního života pomocí svých

¹²⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3183/15 ze dne 27. 9. 2016, bod 50

¹²⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 771/22 ze dne 6. února 2023, bod 42

¹³⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3006/21 ze dne 20. března 2022, čl. 35

¹³¹ KRATOCHVÍL, Jan. Právo na soukromí (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 533-594, Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 544

¹³² KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5, s. 267.

¹³³ BARTOŇ, Michal. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 1. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 73-118. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 79.

činů. Z hlediska této práce je pak problematickým aspektem instrumentalizace svého těla, která se projevuje např. v legalizaci prostituce či v surogátním mateřství. Nejprve obecně lze uvést následující z nálezu Pl. ÚS 412/04: *"Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivce a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivec je východiskem státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (kupř. právo na život, zaručení právní subjektivity)."*¹³⁴

Jednou oblastí z této problematiky je eutanázie, či asistovaná sebevražda. Lze si představit člověka, který se rozhodl k dobrovolnému ukončení svého života z důvodu vážné nemoci. Má stát umožnit lidské bytosti, jejíž život se zavázal chránit, aby mohla dobrovolně na základě vlastní vůle odejít z tohoto světa? Pokud bychom souhlasili s absolutní teorií lidské důstojnosti zmíněné o kapitole výše, pravděpodobně bychom došli k výsledku, že to možné není. Respektive ochrana lidské důstojnosti a života člověka by měla mít vždy přednost před jeho ukončením. U relativní teorie bychom pak vzájemně poměřovali pomocí testu proporcionalit svobodu a lidskou důstojnost. Můžeme však vůbec hovořit o ochraně lidské důstojnosti ve chvíli, kdy stát jedná proti vůli člověka, kterému brání dobrovolně ukončit jeho život? Skutečně na první pohled by se mohlo zdát, že to možné není. Častá otázka ve veřejném prostoru zní: Proč má člověk, který trpí bolestmi bez naděje na zlepšení „*pouze dožít*“ na lůžku dlouhodobé péče v nemocničním pokoji s dalšími několika osobami a není mu umožněno svým rozhodnutím dobrovolně a důstojně odejít.

Ústavní soud se okrajově zabýval touto problematikou v nálezu I. ÚS 2078/16. V případě neposkytnutí lékařské pomoci osobě blízké, která tuto pomoc odmítala, se měl dle obecných soudů stěžovatel dopustit trestného činu neposkytnutí první pomoci. Ústavní soud však dovodil, že autonomie a sebeurčení člověka jsou součástí respektu k lidské důstojnosti a dovodil tak: „*Pokud je tomu skutečně tak, že poškozená pomoc od stěžovatele odmítala, bylo jeho povinností toto přání své matky respektovat a nemohl jednat proti její vůli. Pokud by tak učinil, jednal by v rozporu s jejím právem na respektování její osobní autonomie.*“¹³⁵ Domnívám se, že s rozšiřováním možností eutanázie ve světě, bude tato otázka nabírat na důležitosti a bude třeba ji věnovat další výzkum.

¹³⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005.

¹³⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2078/16 ze dne 2. ledna 2017, bod 34

2.3.6. Lidská důstojnost a sociální práva v Listině

Pokud lze považovat lidskou důstojnost za hodnotu, která prostupuje právním pořádkem a má tedy i interpretační vlastnosti, pak jistě bude hrát důležitou roli při výkladu a ve spojitosti s lidskými právy. Lidská důstojnost má svoji úlohu nejen při výkladu základních práv a svobod, jako je např. právo na život, osobní svobodu, nedotknutelnost soukromí, ale i při výkladu práv sociálních a hospodářských.¹³⁶

Vliv sociálních práv se pak projevuje převážně ve vztahu k sociálnímu systému státu. Aby se jednotlivec mohl ve společnosti svobodně a důstojně rozvíjet, potřebuje mít alespoň určitý materiální standard, který mu umožní uspokojovat své nejnutnější životní potřeby.¹³⁷ Problematické se může jevit to, jak velké má mít zákonodárce vytyčeny hranice pro stanovení daného rozsahu sociálních práv. Podle čl. 41 odst. 1 Listiny¹³⁸ se většiny sociálních práv lze domáhat pouze v mezích zákonů. Ve spojitosti s čl. 4 odst. 4 Listiny¹³⁹ pak není ale možné pomocí zákona zcela odstranit smysl (jádro) daného práva. Ústavní soud pak při posuzování, zda daný zákon je v rozporu s čl. 41 odst. 4 Listiny, využívá test racionality, kdy u posuzovaných práv je nutné stanovit jejich jádro, do kterého zákonodárce již nesmí zasáhnout.¹⁴⁰

Ústavní soud se spojení lidské důstojnosti a sociálních práv věnoval v několika nálezech. V nálezu Pl. ÚS 29/08 se český Ústavní soud uvedl: „*Ospravedlnění existence základního existenčního minima vychází ze základního práva a zároveň základní objektivní ústavní hodnoty v podobě lidské důstojnosti, která ukládá státu povinnost ponechat, popř. zajistit každému občanovi základní potřeby pro lidskou a důstojnou existenci.*“¹⁴¹ Podobně se ÚS vyjádřil i k nutnosti existenčního minima i v nálezu Pl. ÚS. 55/13, kde se zároveň ÚS vyjádřil i k mezím zákonodárce:

¹³⁶Srov. BARTOŇ, Michal. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 1. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 73-118. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 80. a Kühn in Kühn 265

¹³⁷BARTOŇ, Michal. Komentář k Listině základních práv a svobod - čl. 1. In: HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, s. 73-118. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2, s. 80

¹³⁸Článek 41 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „*Práv uvedených v čl. 26, čl. 27 odst. 4, čl. 28 až 31, čl. 32 odst. 1 a 3, čl. 33 a 35 Listiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které tato ustanovení provádějí.*“

¹³⁹Článek 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod: „*Při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.*“

¹⁴⁰WINTR, Jan. Principy českého ústavního práva. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o., 2023, ISBN 978-80-7380-911-9, s. 202

¹⁴¹Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 29/08 ze dne 21. 4. 2009, bod 45

„...rozhodovat o míře solidarity nezbytné pro to, aby jednotlivci mohli svá práva a svobody také reálně uskutečňovat, je sice především věcí zákonodárce, nicméně jeho uvážení podléhá určitým limitům vyplývajících z nejvyšší ústavní hodnoty, jíž je lidská důstojnost.“¹⁴² Lidskou důstojnost pak český Ústavní soud našel v nálezu IV. ÚS 2795/09-1 v případě předběžné vykonatelnosti rozsudků z důvodu neplaceného výživného: „Smyslem a účelem institutu předběžné vykonatelnosti rozsudků podle...je ochrana, zajištění důstojnosti života osoby, jíž bylo soudem přisouzeno ze strany osoby jiné poskytování výživného.“¹⁴³

V nálezu IV. ÚS 1378/16 pak Ústavní soud zcela jednoznačně dal do souvislosti lidskou důstojnost a materiální situaci člověka: „V současné době je, jakkoliv to může z hlediska sociálního či filosofického možná být problematické, podstatným znakem lidské důstojnosti určitá úroveň materiálního zabezpečení...“¹⁴⁴

Lidskou důstojností argumentuje český Ústavní soud i v poměrně aktuálním II. ÚS 2533/20, který se věnoval bytové situaci v České republice a spojil lidskou důstojnost a důstojné bydlení. V odkazu na O. Weinbergera ÚS uvedl: „Avšak cíl sociálního vyrovnání přinejmenším ve smyslu zajištění takové formy života, která je důstojná člověka, je fundamentálním požadavkem demokratického života.“¹⁴⁵ Poměrně rázně se pak může jevit následující výrok ÚS: „Bohatá společnost, jako je ta česká, nemůže nechat člověka žít na ulici, bez přístřeší, nebo v každodenní nejistotě o střechu nad hlavou, pokud to není jeho svobodné rozhodnutí.“¹⁴⁶ Podobně se vyjadřuje i K. Šimáčková, jež se domnívá, že pokud naše bohatá společnost připustí, aby lidé trpěli bez přístupu k bydlení a lékařské péče, tak dochází k zásahu do jejich lidské důstojnosti.¹⁴⁷

Nejsem si však jist, zda argumentace lidskou důstojností by měla sloužit jako pomocné interpretační pravidlo při pravidelném výkladu jednotlivých sociálních práv při právní úpravě, která sociální práva zakotvuje přímo na ústavní úrovni. Opět zde lze uvést argument příliš nejasným a širokým významem pojmu lidská důstojnost, který tak může sloužit ÚS k argumentaci téměř k libovolnému ekonomicko sociálně politickému aspektu, jež by byl za běžné situace

¹⁴² Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/13 ze dne 12. května 2005, bod 47

¹⁴³ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2795/09 ze dne 28.06.2010, část VI.

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1378/16 ze dne 17. října 2017, bod 63

¹⁴⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. ÚS 2533/20, bod 28

¹⁴⁶ Tamtéž, bod 30.

¹⁴⁷ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ostych před důstojností jako právním pojmem aneb kdy se soudce bez důstojnosti neobejde. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 8-15. ISBN 978-80-210-8001-0.

¹⁴⁷ Hledání pomoci US naluz

předmětem např. pravo-levého politického sporu. Také zde hrozí nebezpečí příliš aktivního ústavního soudu, který se ve jménu lidské důstojnosti může stát „*třetí komorou*“ parlamentu a částečně rezignovat na právní argumentaci a nahradit ji, jak již bylo uvedeno v předešlé kapitole, všemocným pojmem: *lidská důstojnost*.

3. Judikatura ÚS a objektivizace člověka

Lidská důstojnost nás provází na různých místech ústavního pořádku České republiky. V následující kapitole budou podrobněji rozebrána judikatura českého Ústavního soudu s ohledem na nálezy, které se týkají lidské důstojnosti ve spojení se zákazem instrumentalizace člověka, resp. teorií objektu. Původně jsem chtěl při stavbě této části využít systém A. Claphama a jeho 4 typy judikatury, nicméně po analýze judikatury českého Ústavního soudu jsem zjistil, že s ohledem na teorii objektu ve spojení s lidskou důstojností ÚS rozhoduje nejčastěji ve čtyřech kategoriích:

1. Omezení způsobilosti k právním úkonům u duševně nemocných (svéprávnosti)¹⁴⁸
2. Dítě jako předmět a zásah do lidské důstojnosti
3. Omezení osobní svobody
4. Ochrana soukromí

3.1.1. Omezení způsobilosti k právním úkonům u duševně nemocných

Nález ÚS IV. 412/04, jehož soudkyní zpravodajkou byla E. Wagnerová, byl úplně první, který argumentaci objektem využil.¹⁴⁹

Daný případ se týkal omezení způsobilosti k právním úkonům. Stěžovatel se ve stížnosti k Ústavnímu soudu domáhal zrušení rozhodnutí okresního soudu, kterým byla omezena jeho způsobilost k právním úkonům s tím, že daného rozsudku okresního soudu mohl nakládat pouze se svými majetkovými právy.¹⁵⁰ Rozsudek nicméně nebyl stěžovateli doručen. Okresní soud v rozsudku o omezení způsobilosti k právním úkonům uvedl, že tak jednal převážně na základě znaleckého posudku, který u stěžovatele zjistil "*trvalou, obtížně léčitelnou duševní chorobu - poruchu s bludy u preamorbidně histrionské osobnosti*", jež se v případě stěžovatele vyznačovala

¹⁴⁸ Občanský zákoník dnes již pracuje s termínem svéprávnost.

¹⁴⁹ Zde vycházím z analýzy judikatury pomocí systému ÚS Naluz..

¹⁵⁰ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005, část I

rozvíjením právních sporů, jež však postrádají logiku.¹⁵¹ Znalkyně dále uvedla, že stěžovatel nebude schopen v rámci jeho zdravotní diagnózy činit jiné právní úkony, a soud z tohoto důvodu upustil od předvolání a doručení rozsudku.

Ústavní soud obecně uvedl, že v demokratickém právním státu, kterým Česká republika je, není možné zacházet s člověkem jako s předmětem, jelikož tak dochází k zásahu do lidské důstojnosti.¹⁵² Při posouzení věci samé následně ÚS provedl test proporcionality a v rámci něho dovodil, že okresní soud vytvořil ze stěžovatele pouhý předmět, který nemá jiná než majetková práva a zároveň mu nebyl ustanoven ani opatrovník, čímž tak stěžovatel ztrácí možnost svobodně vykonávat jiná než majetková práva (nemůže tak ani např. uzavřít manželství či vykonávat rodičovskou odpovědnost) a zároveň se tomuto postupu ani nemůže bránit. Stěžovatel také ztrácí možnost svobodného jednání, a to pouze z důvodu, aby svým jednáním neobtěžoval soudy a jiné orgány veřejné moci právními spory.¹⁵³ Ústavní soud uvedl, že v souhrnu došlo přístupem okresního soudu k závažnému útoku na lidskou důstojnost, čímž byla porušena základní práva stěžovatele uvedená v čl. 5 Listiny a v čl. 10 odst. 1 Listiny.¹⁵⁴

Výše uvedenou argumentaci poté ÚS několikrát převzal v rámci dalších nálezů. Tak např. v nálezu II. ÚS 303/05 ÚS dovodil porušení práva uvedeného v čl. 5 Listiny a čl. 36 odst. 1. V daném případě byl stěžovatel dokonce zcela zbaven způsobilosti k právním úkonům opět z důvodu duševní nemoci a zároveň jeho opatrovnice stanovená soudem nečinila v jeho osobu vůbec žádné úkony.¹⁵⁵ Ústavní soud mimo jiné dovodil, že je nutné respektovat mantinely vymezené v nálezu IV. ÚS 412/04¹⁵⁶ a uvedeným jednáním okresního soudu tak došlo k porušení práva uvedeného v čl. 5 Listiny, neboť „jeho osobnost zvoleným procesním postupem ignoroval“¹⁵⁷.

Významným nálezem k této tématice je nález I. ÚS 557/09.¹⁵⁸ V tomto nálezu také byla převzata teorie objektu G. Düriga. V daném případě se jedná o to, že stěžovatelka byla rozsudkem okresního soudu ze dne 15. 10. 1982 zbavena způsobilosti k právním úkonům a umístěna do ústavu. V roce

¹⁵¹ Tamtéž, část II

¹⁵² Tamtéž, část IV

¹⁵³ Tamtéž, část IV

¹⁵⁴ Tamtéž, část IV

¹⁵⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 303/05 ze dne 27. září. 2005, část I.

¹⁵⁶ Tamtéž, část V

¹⁵⁷ Tamtéž, část IV

¹⁵⁸ ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ostych před důstojností jako právním pojmem aneb kdy se soudce bez důstojnosti neobejde. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 8-15. ISBN 978-80-210-8001-0.

2003 a roce 2006 okresní soud zamítl návrh opatrovníka, aby stěžovatelce byla navrácena způsobilost k právním úkonům s tím, že umožnil stěžovatelce nakládat s majetkem, jehož cena nepřesahuje 1000 Kč.¹⁵⁹ Soud vycházel především ze znaleckého posudku z oblasti psychiatrie, který u stěžovatelky dospěl k závěru, že trpí mentální retardací a její zdravotní stav neumožňuje vrácení plné či alespoň méně omezené způsobilosti k právním úkonům. Rozsudek okresního soudu byl následně potvrzen i u soudů vyšší instance.¹⁶⁰

Ústavní soud zde navázal¹⁶¹ na náleží IV. ÚS 412/04 a dále v argumentaci převzal teorii objektu G. Düriga, která do té doby byla využívána převážně u německého ústavního soudu: „*Podle této teorie dochází k porušení lidské důstojnosti v případě, kdy je konkrétní jednotlivec postaven státní mocí do role objektu, kdy se stává pouhým prostředkem a je umenšen do podoby druhově zaměnitelné veličiny.*“¹⁶² V konkrétním posouzení věci samé Ústavní soud zkritizoval postup soudů, které vycházely pouze ze znaleckého posudku a dospěly bez dostatečného odůvodnění k závěru, kdy byla „*drasticky*“ omezena způsobilost stěžovatelky k právním úkonům i přes vyjádření dalšího znalce a doložení jiných důkazů. Tímto učinila ze stěžovatelky pouhý objekt a soudy „*autonomní prostor pro uplatnění vlastní osobnosti M. H. svým výrokem zrušily a ponechaly jí pouze možnost dispozic s nepatrnou majetkovou hodnotou. Již tím nerespektovaly autonomní sféru stěžovatelky vymezenou mimo jiné jejími svrchu uvedenými základními právy*“¹⁶³ Ústavní soud tak došel k závěru, že postupem soudů byla u stěžovatelky porušena základní práva garantovaná čl. 5 a čl. 10 odst. 1 Listiny.¹⁶⁴

V odlišném stanovisku soudkyně Ivana Janů vyjádřila názor, že nesouhlasí s odůvodněním nálezu mimo jiné v případě, kdy v odůvodnění ÚS dovodil, že v daném případě byla stěžovatelka považována za pouhý objekt. „*Nelze se ztotožnit ani s charakteristikou řízení o způsobilosti k právním úkonům jako řízení "ve kterém zákonodárce učinil "osobu" objektem práva". Fyzická osoba, o jejíž způsobilost jde, není objektem, ale účastníkem řízení..., tj. procesním subjektem. Závěr, že vyšetřovaný je pouhým objektem, vylučuje dále nejen fakt, že mu občanský soudní řád*

¹⁵⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009, část II.

¹⁶⁰ Tamtéž

¹⁶¹ Soudkyní zpravodajkou v obou těchto nálezech byla E. Wagnerová.

¹⁶² Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009, bod 18

¹⁶³ Tamtéž, bod 26

¹⁶⁴ Tamtéž, Výrok I.

jako účastníku přiznává řadu procesních práv (a objekt práva mít nemůže), ale též zvláštní úprava jeho procesní způsobilosti...“¹⁶⁵

Na protiústavnost omezení způsobilosti k právním úkonům, kdy byla využita soudem argumentace teorií objektu, upozornil Ústavní soud v nálezu III. ÚS 3333/11.¹⁶⁶ Stěžovatel byl rozsudkem okresního soudu omezen na způsobilosti k právním úkonům s tím, že stěžovatel nebyl oprávněn finančně nakládat s majetkem a příjmy většími než 1000 Kč a byl mu přidělen opatrovník, jímž byla obec.¹⁶⁷ Na stěžovatele posléze podala místostarostka této obce trestní oznámení kvůli sporům v ústavním zařízení pro zdravotně postižené, kde se stěžovatel pobýval. Dále se tato obec, jež byla opatrovníkem stěžovatele, u soudu domáhala, aby stěžovatel byl umístěn do psychiatrického zařízení. Na základě střetu zájmů stěžovatel podal žádost okresnímu soudu o změnu opatrovníka.¹⁶⁸

Okresní soud vyhověl žádosti stěžovatele, nicméně po odvolání obce krajský soud usnesení okresního soudu zrušil a ponechal stěžovateli původního opatrovníka, jímž byla obec. Ústavní soud uvedl s odkazem na předchozí judikaturu, že s člověkem nesmí být zacházeno jako s objektem, jelikož je to nepřípustný zásah do lidské důstojnosti.¹⁶⁹ Tím podle ústavního soudu bylo postupováno tak, že stěžovateli nebylo umožněno vyjádřit se k osobě opatrovníka: „*Ústavním principům lidské důstojnosti a autonomie odpovídá - v obecné rovině - že vůle opatrovance co do určení osoby jeho opatrovníka musí být brána v potaz.*“¹⁷⁰ Ústavní soud tedy dovedl, že daným postupem krajského soudu byl stěžovatel zkrácen na svých právech zaručených Listinou: „*kolizí s ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny toto stěžovatelovo právo v skutku porušil, a to s průmětem do jeho práv vyplývajících ze základních ustanovení ústavního pořádku (čl. 1, čl. 2 odst. 3, čl. 5 a čl. 10 odst. 1, 2 Listiny).*“¹⁷¹

3.1.2. Dítě jako předmět a zásah do lidské důstojnost

Mezi další oblast, kdy český Ústavní soud použil argumentaci, kdy člověk není brán jako subjekt, nýbrž jako pouhý předmět, čímž dochází k zásahu do lidské důstojnosti, jsou případy, kdy se rozhoduje o právech dětí. Především se jedná o případy, kdy dítě nemá možnost vyjádřit se

¹⁶⁵ Odlišné stanovisko soudkyně I. Janů k nálezu I. ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009

¹⁶⁶ Nález Ústavního soudu III.ÚS 3333/11 ze dne 26. 9. 2013

¹⁶⁷ Tamtéž, část II.

¹⁶⁸ Tamtéž, část II.

¹⁶⁹ Tamtéž, bod 25

¹⁷⁰ Tamtéž, bod 40

¹⁷¹ Tamtéž, bod 48

k právním úkonům, které se ho bezprostředně týkají. Jedná se vlastně o podobnou tematiku, jako u osob duševně nemocných, jelikož děti i osoby s duševní nemocí a omezenou způsobilostí k právním úkonům jsou v určité sféře právních úkonů zastoupeni.

První problematikou v rámci nezletilých je možnost vyjádřit se a právo být slyšen v rámci věci, které se jich přímo dotýkají. V nálezu I. ÚS 3304/13 stěžovatelé, oba nezletilí a zastoupeni opatrovníkem OSPOD, tvrdí, že byla porušena jejich práva u majetkového sporu, kdy jim u soudního líčení nebylo umožněno se vyjádřit, přestože již byli ve věku a rozumové vyzrálosti, kdy se již mohli sami vyjádřit. Nadto se nemohli vyjádřit ani prostřednictvím jejich opatrovníka, který byl zároveň po dobu líčení nečinný.¹⁷² Ústavní soud v posouzení věci uvedl, že nemožnost dětí vyjádřit se k věcem, které se jich dotýkají hrubě porušuje jejich práva zaručená Listinou a Úmluvou o právech dítěte: „*Pro dítě je právo na slyšení důležité v tom, že mu dává pocit, že není objektem a pasivním pozorovatelem událostí, ale že je důležitým subjektem práva a také účastníkem řízení. Je třeba zabránit situacím, kdy je dítě považováno za pouhý objekt, o kterém rozhodují jiní.*“¹⁷³

Poměrně důležitý a při migrační vlně aktuální je nález II. ÚS 482/21. V tomto nálezu byl stěžovatel, cizinec, zajištěn hlídkou Policie ČR, které následně uvedl, že je mu 16 let a pochází z Iráku, kde nemá žádné zázemí ani rodinu a hrozí mu nebezpečí ze strany skupiny Saraya Al Salam.¹⁷⁴ Poté byl stěžovatel bez přítomnosti tlumočnicka a OSPOD vyšetřen v nemocnici, kde mu byl na základě různých vyšetření a technologických programů určen kostní věk mezi 18–19 lety. V dalším řízení s ním Policie ČR zacházela již jako se zletilým. Po odebrání otisků prstů, kdy bylo zjištěno, že stěžovatel se již vyskytoval v Rumunsku, Police ČR stěžovatele zajistila za účelem jeho vydání do Rumunska. Stěžovatel napadl u soudů jeho vydání do Rumunska, které však soudy zamítly. Soudní líčení bylo vedeno bez tlumočnicka, takže se stěžovatel nemohl k věci vyjádřit. Ústavní soud nejdříve obecně zdůraznil důležitost práva ochrany osobní svobody a důležitosti spravedlivého a nestranného procesu.¹⁷⁵ ÚS dovedl, že takovým postupem se stěžovatel ocitl v situaci, „*kdy byl přítomen jednání o svém základním právu, ale nijak nerozuměl obsahu tohoto jednání, který mu nikdo netlumočil ani jinak nezprostředkoval, působí spíše, jako by se stal účastníkem kafkovského procesu, nikoli spravedlivého procesu v demokratickém právním státě.*“

¹⁷² Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3304/13 ze dne 12. 11. 2013, část I.

¹⁷³ Tamtéž, bod 38

¹⁷⁴ Militantní organizace. Blíže o ní viz: <https://web.stanford.edu/group/mappingmilitants/cgi-bin/groups/view/57>.

¹⁷⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 482/21 ze dne 12. 11. 2013 ze dne 7. července 2013, část A

*Blíží se to až situaci, kdy se s člověkem jedná jako s předmětem či objektem, nikoli jako se subjektem práv, což je ovšem v rozporu s lidskou důstojností chráněnou čl. 1 Listiny*¹⁷⁶

V dalším aspektu tohoto případu se Ústavní soud pozastavil nad způsobem určování věku. Ústavní soud dovodil, že při určování věku dítěte lékařským vyšetřením musí být zachována jeho lidská důstojnost.¹⁷⁷ ÚS také uvedl, že neexistuje přesná vědecká metoda nebo kombinace metod, které by spolehlivě věk určily, a že soud nebral v potaz to, že jednotlivé technologické metody určily věk stěžovatele odlišně ani to, že v případě sporného výsledku má být rozhodnuto ve prospěch nezletilého. Uvedeným postupem tak také došlo k porušení práva na osobní svobodu podle čl. 8 odst. 1 a 2 Listiny a kvůli odmítnutí fotokopii identifikačního průkazu bylo také porušeno jeho právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.¹⁷⁸

V nálezu II. ÚS 1626/22 se Ústavní soud zabýval úpravou péče nezletilého. Čtrnáctiletý stěžovatel byl soudně svěřen do péče jeho matky. Následně z důvodu zhoršení poměrů v domácnosti, kdy byl podle svých slov šikanován druhem jeho matky, podal jeho otec návrh na předběžné opatření, aby svěřil stěžovatele do jeho péče.¹⁷⁹ Obvodní soud tomuto návrhu vyhověl, nicméně městský soud rozhodnutí obvodního soudu zrušil a ponechal stěžovatele v péči jeho matky. Podle odvolacího městského soudu je sice soud povinen vyslechnout názor dítěte, nicméně již se tímto názorem nemusí řídit a zároveň nebyly zjištěny žádné vážné důvody pro vydání předběžného opatření.¹⁸⁰ Stěžovatel tak tvrdí, že bylo zasáhnuto do jeho práva na spravedlivý proces a také došlo k zásahu do jeho práva na lidskou důstojnost. Ústavní soud v odůvodnění shledal, že nerespektování názoru dítěte, které se blíží zletilosti a je dostatečně rozumově vyspělé, je porušením čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, práva dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a práva stěžovatele dle čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.¹⁸¹ Ústavní soud také akcentoval důležitost považování dítěte za subjekt nikoli objekt. „*Ústavní soud považoval, stejně jako soud obvodní, za klíčové zřetelné vyjádření názoru stěžovatele, který se nachází ve věku blížícím se zletilosti, proto o něm již nadále nebude pojednáno jako o dítěti, ale jako o mladém člověku. Ostatně právní řád na osobu stěžovatele s ohledem na jeho věk rovněž hledí především jako na subjekt práv a povinností, nikoliv na pouhý objekt soudního rozhodování.*“¹⁸² Je však

¹⁷⁶ Tamtéž, bod 42

¹⁷⁷ Tamtéž, bod 56

¹⁷⁸ Tamtéž, body 85–87

¹⁷⁹ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. srpna 2022, část II.

¹⁸⁰ Tamtéž,

¹⁸¹ Tamtéž, bod 52

¹⁸² Tamtéž, bod 54

nutné zdůraznit, že v tomto případě soud nedovodil přímý zásah do lidské důstojnosti či práva na lidskou důstojnost podle čl. 10 odst. 1 Listiny.

3.1.3. Omezení osobní svobody

Další kategorií případů, kdy český Ústavní soud shledal zásah do lidské důstojnosti ve spojitosti s člověkem jako pouhým objektem, je omezení osobní svobody. Takovým případem je i nález II.ÚS 2268/07. U stěžovatele, faráře Českobratrské církve evangelické, byla v roce 1977 nařízena domovní prohlídka kvůli zahájení trestního stíhání za trestný čin podvracení republiky podle tehdy platného zákona.¹⁸³ Během této domovní prohlídky se měl stěžovatel dopustit násilí na příslušníkovi Veřejné bezpečnosti, na základě čehož byl poté vzat do vazby. Na konci tehdejšího soudního řízení byl za tento čin následně odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody.¹⁸⁴ V roce 2007 podal ministr spravedlnosti stížnost pro porušení zákona Nejvyššímu soudu s tím, že tehdejší soudy postupovaly vůči stěžovateli v rozporu i s tehdy platným právem. Nejvyšší soud usnesením stížnost pro porušení zákona zamítl, kdy v odůvodnění uvedl, že v postupu tehdejších soudů neshledal žádné výrazné vady.¹⁸⁵ Ústavní soud toto usnesení Nejvyššího soudu zrušil a konstatoval porušení práva na lidskou důstojnost garantovaného v čl. 10 odst. 1 Listiny. Ústavní soud zde zkritizoval postup Nejvyššího soudu, který pochybil mimo jiné tím, že se dostatečně nesnažil objasnit přesnou skutkovou podstatu v rámci širšího kontextu. Ústavní soud přitom při obstarávání dokumentace k tomuto případu zjistil, že daná akce byla dopředu naplánována StB pod krycím názvem IDEOLOG, jejímž výsledkem bylo odsouzení „objektu akce“ faráře a signatáře Charty 77 Jana Šimsy.¹⁸⁶ Ústavní soud tak dovedl, že „z tohoto širšího kontextu plyne, že ve skutečnosti byl hledán jakýkoli důvod pro omezení osobní svobody stěžovatele, za účelem znemožnit mu jeho činnost v rámci ČCE. Tento účel veškerého postupu proti stěžovateli vážně koliduje s principy uvedenými v části IV. a především představoval **masivní útok na stěžovatelovu lidskou důstojnost**, když stěžovatel, nezastřeně označovaný jako "objekt" opatření ze strany státní moci, byl zbaven mimo jiné i vlastní odpovědnosti, **neboť bez ohledu na jeho vlastní zavinění se měl stát tak či onak předmětem represe ze strany státní moci, a to pro své svědomí a občanské přesvědčení.**“¹⁸⁷

¹⁸³ Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 30. srpna 2008, body 10-11

¹⁸⁴ Tamtéž, body 19-20

¹⁸⁵ Tamtéž, bod 25

¹⁸⁶ Tamtéž, bod 35

¹⁸⁷ Tamtéž, bod 42

Dalším případem útokem na lidskou důstojnost je nálezn I.ÚS 3326/13. Stěžovatel, který byl v té době stíhaný pro zločin zkrácení daně byl okresním soudem vzat do vazby. Následně okresní soud usnesením rozhodl o pokračování vazby bez konání zasedání, což odůvodnil povodňovou situací, kdy byla budova soudu uzavřena.¹⁸⁸ Stěžovatel se následně obrátil stížností na krajský soud, jenž ji zamítl. Stěžovatel se následně obrátil na Ústavní soud, kdy tvrdil, že byl zkrácen na svých základních právech. Ústavní soud sice potvrdil, že z objektivních podmínek, které nejdou odstranit, lze od výsledku obviněného upustit.¹⁸⁹ V této věci ÚS však zjistil, že povodně nebyly nijak výjimečně dramatické a konání se mohlo konat na jiném místě nebo později. Ústavní soud následně dovodil, že odepření osobního slyšení při rozhodování o omezení osobní svobody je tak závažným porušením práva, že se jedná o samotný zásah do lidské důstojnosti garantované v čl. 1 Listiny, kdy se člověk ocitá v postavení pouhého objektu státní moci a není s ním zacházeno jako se samostatným subjektem práva. „*Přítomností obviněného soudy demonstrují, že k této osobě přistupují jako k subjektu práv. Osobní slyšení ve vazebním řízení je tak neinstrumentálním požadavkem a samo o sobě hodnotou, kterou se projevuje plný respekt k lidské důstojnosti.*“¹⁹⁰

3.1.4. Ochrana soukromí a lidská důstojnost

Poslední kategorií, kde český Ústavní soud využívá odkaz na lidskou důstojnost ve spojení s člověkem jako objektem státní moci, jsou případy v souvislosti s ochranou soukromí a tzv. osobnostními právy. V nálezu I. ÚS 1586/09 se stěžovatel, veřejně známý spisovatel, domáhal zrušení rozsudků obecných soudů, kterým vyčítal, že mu byla přiznána příliš nízká částka nemajetkové újmy. Bulvární deník otiskl ve svém výtisku článek s titulkem „*Má tajnou milenkou*“, kdy tato údajná milenkou na úvodní fotografii byla jeho vlastní manželka, která byla v té době těhotná. Městský soud mu nejprve přiznal částku 50 000 Kč a vrchní soud následně částku na odškodnění nemajetkové újmy zvýšil na celkových 200 000 Kč.¹⁹¹ Stěžovatel však tvrdil, že taková částka neodpovídá rozsahu samotného zásahu do jeho osobnostních práv, kdy obsah článku

¹⁸⁸ Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3326/13 ze dne 24. ledna 2014, body 3-4

¹⁸⁹ Tamtéž, bod 19

¹⁹⁰ Tamtéž, bod 38

¹⁹¹ Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1586/09 ze dne 6. března 2012, část II

byl dokonce zobrazen v televizní reklamě. Ústavní soud nejprve obecně vymezil důležitost lidské důstojnosti ve vztahu k právu na ochranu soukromého života i s odkazem na teorii objektu. V souvislosti s touto teorií následně uvedl: „Nelze přehlédnout, že z provedeného dokazování vyplynulo, že vedlejší účastník (původně žalovaný) učinil ze stěžovatele pouhý objekt, neboť využil jeho proslulosti spisovatele, kterou si instrumentalizoval za účelem navýšení svých zisků. Tak zcela bezohledně zaútočil a poškodil lidskou důstojnost stěžovatele.“¹⁹² Ústavní soud vcelku konstatoval porušení práv stěžovatele zakotvených v čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny.¹⁹³ Poměrně zajímavý fakt v tomto případě je, že Ústavní soud zde shledal instrumentalizaci člověka a s ním spojený zásah do lidské důstojnosti nikoli ze strany státu, nýbrž ze strany obchodní společnosti. K nálezu vydala odlišné stanovisko soudkyně Ivana Janů, podle které sice došlo k zásahu do práva stěžovatele, ale rozsudky obecných soudů nepředstavovaly dostatečný exces pro zásah ÚS.¹⁹⁴

V nálezu IV. ÚS 1378/16 stěžovatelé, zaměstnanci města Zlín, tvrdili, že postupem jejich zaměstnavatele bylo zasaženo do jejich lidských práv. V daném případě poskytl jejich zaměstnavatel konkrétní informace o mzdách, které pobírají, na základě zákona o svobodném přístupu k informacím, i přes výrazný nesouhlas stěžovatelů.¹⁹⁵ Tento postup měl odporovat rovnosti lidí v důstojnosti a právech dle čl. 1 Listiny a zasáhnout do osobnostních práv stěžovatelů dle čl. 10 Listiny. Ústavní soud postup města Zlín shledal neústavním. V poměrně obsáhlém odůvodnění se Ústavní soud zabývá tímto případem v mnoha různých aspektech. Pro účely této práce se však zaměřím na téma lidské důstojnosti. Ústavní soud např. upozornil, že zveřejnění platů stěžovatelů, mohlo zasáhnout do jejich důstojnosti tím, že jejich platy jsou nízké oproti společenské odpovědnosti, kterou stěžovatelé v rámci svého zaměstnání mají.¹⁹⁶ Konečně zde ÚS zkritizoval výklad Nejvyššího správního soudu. Podle NSS není zveřejnění konkrétní mzdy zásahem do lidské důstojnosti, neboť samo o sobě se nejedná o negativní informaci. Podle ÚS lze však takový výklad „...označit za nemístný projev etatismu a sociálního inženýrství, resp. za uvedení tzv. teorie objektu (Günter Dürig) do praxe. Stát si přisvojuje právo rozhodovat o tom, co se může jednotlivce dotknout a co nikoliv, co lze a co nelze považovat za podstatu lidské důstojnosti... Paušalizované hodnocení toho, jaké informace se mohou nebo nemohou jednotlivce

¹⁹² Tamtéž, bod. 42

¹⁹³ Tamtéž, bod 47

¹⁹⁴ O Odlišné stanovisko soudkyně I. Janů k nálezu Pl. ÚS 1586/09 ze dne 6. března 2012

¹⁹⁵ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1378/16 ze dne 17. října 2017, část II.

¹⁹⁶ Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1378/16 ze dne 17. října 2017, bod 64

*dotknout, je však nemístné a nerespektující lidskou důstojnost.*¹⁹⁷ Ústavní soud tak shledal, že uvedeným postupem město Zlín zasáhlo do základních práv stěžovatelů.

4. Diskuse

V poslední části diplomové práce bude mít prostor reflexe nad cíli a výsledky této práce, a bude také obsahovat doporučení na možný budoucí výzkum. Tato diplomová práce byla zaměřena na analýzu uchopení konceptu lidské důstojnosti českým Ústavním soudem s ohledem na judikaturu ve věci objektivizaci člověka. Jedná se tedy o situaci, kdy je člověk postaven státem či jiným právním subjektem do role pouhého objektu, věci či předmětu a není s ním zacházeno jako se samostatným právním subjektem. Samotným cílem této práce tak byla analýza judikatury Ústavního soudu, jež se dotýká lidské důstojnosti v souvislosti s objektivizací člověka. Součástí hlavního cíle práce pak bylo také identifikovat historická a teoretická východiska, ze kterých český Ústavní soud při svém rozhodování vychází a také analýza obecného přístupu Ústavního soudu k otázce lidské důstojnosti. Teprve po identifikování těchto východisek je možné přistoupit k samotné analýze judikatury a učinit z ní závěry.

Co se obecně týče judikatury Ústavního soudu k lidské důstojnosti lze podotknout, že podobně jako v případě Evropského soudu pro lidská práva či německého ústavního soudu se judikatura ohledně lidské důstojnosti vyvíjí a je značně roztržena. Samotné využití argumentace lidskou důstojností, a to nejen ve formě zákazu objektivizace člověka, v judikatuře Ústavního soudu z podstatné části záleží na soudcích či soudkyních zpravodajích. Ne zcela jednoznačné je v judikatuře ukotvení lidské důstojnosti v samotné Listině základních práv a svobod, kdy je důstojnost obsažena v rámci čl. 1 Listiny a čl. 10 odst. 1 Listiny. Podobně na základě judikatury ÚS není zcela zřejmé, zda Ústavní soud považuje lidskou důstojnost za skutečně hodnotu nejvyšší. Jak jsem uvedl již v průběhu této práce, považuji za vhodnější, aby lidská důstojnost ve formě jedné z nejvyšších hodnot byla považována ta v čl. 1 Listiny a právo na důstojnost obsažené v čl. 10 odst. 1 Listiny bylo součástí osobnostních práv. Spory mezi tím, zda lidská důstojnost má sloužit jako interpretační princip, hodnota či zdroj práva nepovažuji za zásadní. Problematičtější již však shledávám myšlenku lidské důstojnosti jako *super* práva na lidskou důstojnost, jenž by nebylo možné poměřovat se žádným jiným právem, a to především kvůli velké obecnosti samotného pojmu lidská důstojnost. Nakonec si troufám tvrdit, že tento můj názor, i přes občasné

¹⁹⁷ Tamtéž, bod 70

vybočení, je v souladu s judikaturou Ústavního soudu. Ústavní soud považuje lidskou důstojnost za klíčovou hodnotu, jež prozařuje ústavním pořádkem a v případě potřeby se o ni opírá v argumentaci.

Ohledně zákazu objektivizace člověka lze z historického hlediska označit za klíčový koncept důstojnosti a zákazu objektivizace myšlenky a díla I. Kanta, který svou teorií *zákazu instrumentalizace člověka* položil základy dnešního vnímání lidské důstojnosti. I přes samotné popření člověka a jeho lidské důstojnosti v průběhu 2. světové války bylo na tento koncept významně navázáno v poválečném Německu a zákaz objektivizace člověka v určité době představoval klíčový argument pro rozhodování německého ústavního soudu. Za autora této poválečné německé teorie zákazu objektivizace člověka lze považovat G. Düriga, s jehož teorií objektu pracoval německý Ústavní soud. Právě teorie G. Düriga hraje svoji úlohu i v rozhodování českého Ústavního soudu, kam byla částečně převzata v nálezu I. ÚS 557/09, jehož soudkyní zpravodajkou byla Eliška Wagnerová.

Na základě analýzy judikatury jsem dospěl k závěru, že případy, kdy Ústavní soud využívá při argumentaci zákaz objektivizace člověka, lze rozdělit do čtyř kategorií. První kategorií jsou případy omezování svéprávnosti duševně nemocných, druhá kategorie se týká rozhodování o dětech, třetí omezení osobní svobody a konečně čtvrtá kategorie se týká ochrany soukromí a zásahů do tzv. osobnostních práv. Mezi prvními třemi kategoriemi a kategorií čtvrtou však spatřuji značné rozdíly. Zatímco u prvních tří kategorií jsou lidé nějakým způsobem znevýhodněni a je přímo o nich autoritativně ze strany státu rozhodováno, tak situace ve čtvrté kategorii je odlišná. Duševně nemocný člověk má často snížené schopnosti a možnosti vyjádřit svůj názor k jednotlivým právním úkonům. Podobně dítě, o jehož poměrech je rozhodováno, nemá plnou svéprávnost. A člověk, jenž je omezen na osobní svobodě, zase ztrácí část práv. Tito lidé mají společné to, že jsou určitým způsobem omezována jejich práva a mají omezené možnosti obrany. Souhlasím tady s Ústavním soudem, že v těchto případech Ústavní soud argumentoval zákazem objektivizace. Na druhé straně si nejsem jist, zda by takováto argumentace měla být použita v případech ochrany soukromí, a tedy do jisté míry soukromoprávními spory.

Nakonec bych se rád zamyslel nad budoucností lidské důstojnosti v lidskoprávním diskurzu a navrhl možná témata k dalšímu výzkumu. S pokrokem medicíny a technologie právníci, etici, politici a filozofové budou nuceni řešit etické a právní otázky, které by ještě před několika lety

patrně nikoho nenapadly. Vědci dnes již dokáží naklonovat zvířata, vytvořit umělé embryo a je otázkou času, než dokáží vytvořit funkční umělou dělohu. Během několika let tak můžeme stát znovu před otázkou, kdo je to vlastně člověk a vrátíme se k uvažování o samotné podstatě lidství.

Nicméně ke složitým otázkám není potřeba obracet se do budoucnosti. S teorií objektu a zákazem objektivizace člověka jde v ruku v ruce problematika eutanázie nejen u dospělých, ale nově i u dětí. Zajímá otázka pro případný další výzkum, by tak mohla znít, do jaké míry máme chránit životy ostatních i přes jejich nesouhlas a zda široké možnosti eutanázie, které jsou s ohledem na maximální svobodu jednotlivce dostupné v několika zemích, již nejsou za pomyslnou hranou.

Závěr

Předmětem této diplomové práce byla judikatura českého Ústavního soudu ve vztahu k lidské důstojnosti a zákazu objektivizace člověka. Práce obsahuje čtyři hlavní části, jež jsou dále rozděleny do kapitol a podkapitol. Teoretická část poskytuje historická a filosofická východiska *fenoménu* lidské důstojnosti, jež jsou podstatná pro pochopení vývoje a významu konceptu lidské důstojnosti. Praktické části posléze vysvětlují přístup k lidské důstojnosti českým Ústavním soudem a analyzují potřebnou judikaturu se vztahem k zákazu objektivizace člověka. Následuje diskuse.

V první části se práce věnuje převážně historickému kontextu vývoje lidské důstojnosti. Od antické doby, kdy důstojnost bývala spojována převážně se ctí, přes teorie tzv. společenské smlouvy, se práce postupně dostává ke klíčovému historickému milníku, a to pojetí lidské důstojnosti v dílech Immanuela Kanta, jenž se zákazem instrumentalizace člověka položil základy modernímu vnímání lidské důstojnosti. Práce se následně věnuje tragickým zkušenostem z průběhu 2. světové války. Blíže je představen nacistický program *Euthanasia*, který spolu s dalšími nacistickými programy, znamenal dehumanizaci člověka a samotné popření lidství a lidské důstojnosti. V první části se práce následně věnuje německému poválečnému ústavnímu vývoji, který se po zkušenostech z 2. světové války nesl v opětovaném kladení lidské důstojnosti na tzv. *piedstiel*. S rozpracováním zákazu instrumentalizace člověka I. Kanta následně přišel Gunter Dürig. Jeho teorie zákazu objektivizace položila základy pro rozhodování německého ústavního soudu, odkud se také po vzniku českého Ústavního soudu přenesla do české ústavní judikatury. Závěr části pak představuje moderní teoretická východiska, jež se vážou k lidské důstojnosti, a přístup Evropského soudu pro lidská práva.

Druhá část se věnuje ukotvení lidské důstojnosti v českém ústavním pořádku. Rozebrán je zde převážně přístup Ústavního soudu. Problematika se zabývá vztahem mezi ukotvením lidské důstojnosti v čl. 1 Listiny a čl. 10 odst. 1 Listiny, rozlišením významu důstojnosti v Listině a následně se zabývá aspekty lidské důstojnosti ve vztahu ke svobodné vůli a sociálním právům. Nakonec práce dochází k závěru, že judikatura českého Ústavního soudu není z hlediska lidské důstojnosti jednotná, což koneckonců není ani odborná literatura. Přesto lze identifikovat některé společné prvky, kdy Ústavní soud vidí lidskou důstojnost především jako jednu z klíčových hodnot našeho právního pořádku.

Ve třetí části je analyzována judikatur českého Ústavního soudu ve vztahu k teorii objektu, tedy zákazu instrumentalizace člověka. Na základě analýzy byly identifikovány čtyři skupiny, kdy český Ústavní soud využil argumentaci se zákazem objektivizace ve vztahu k lidské důstojnosti:

1. Omezení způsobilosti k právním úkonům u duševně nemocných (svéprávnosti)
2. Rozhodování o právních poměrech dítěte
3. Omezení osobní svobody
4. Ochrana soukromí

Poslední čtvrtá část přináší diskuzi autora nad průběhem a výsledky práce.

Seznam zkratk

- ESLP** Evropský soud pro lidská práva
- Listina** Listina základních práv a svobod (Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů)
- Ústava** Ústava České republiky (Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.)
- Deklarace** Všeobecná deklarace lidských práv
- ÚS** Ústavní soud České republiky

Seznam použitých zdrojů

Literatura

AMÉRY, Jean. Bez viny a bez trestu: pokus o zvládnutí nezvládnutelného. Praha: Prostor, 2011. Střed (Prostor). ISBN 978-80-7260-248-3, s. 62-63

CLAPHAM, Andrew. Human rights obligations of non-state actors. Oxford: Oxford University Press, 2006, xxxiii, 613 s. ISBN 0-19-928846-1.

HOBBS, Thomas Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického. Praha: OIKOYMENH, 2009, ISBN 978-80-7298-106-9.

HORÁK, Filip. Lidská důstojnost: kritická reflexe jejího postavení a funkcí v ústavním právu. Praha: Leges, 2019. Teoretik. ISBN 978-807-5023-797.

HUSSEINI, Faisal, Michal BARTOŇ, Marian KOKEŠ a Martin KOPA. Listina základních práv a svobod: komentář. V Praze: C.H. Beck, 2021, Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-812-2.

KANT, Immanuel, překlad Jan PATOČKA a Jaromír LOUŽIL. Kritika praktického rozumu. Praha: Svoboda, 1996, ISBN 80-205-0507-5.

KANT, Immanuel, překlad Ladislav MENZEL a Milan ZNOJ. Základy metafyziky mravů. Vydání 2. Praha: Svoboda, 1990, 128 stran : portréty ; ISBN 80-205-0152-5, s. 97.

KÜHN, Zdeněk. Svoboda, rovnost a důstojnost jednotlivce (čl. 1). In: KÜHN, Zdeněk, Jan KRATOCHVÍL, Jiří KMEC, et al. Listina základních práv a svobod: velký komentář. Praha: Leges, 2022, s. 257-280. Komentátor. ISBN 978-80-7502-609-5.

MILFAIT, René a et al. Lidská práva osob s postižením, nevyléčitelně nemocných a umírajících na pozadí nacistických sterilizací a programu "Euthanasie". 2., rozš. vyd. Středokluky: Zdeněk Susa, 2013. ISBN 978-80-86057-85-9.

MOROZOVÁ, Helena. Historický vývoj pojmu důstojnost a jeho postupné začlenění do právního pořádku. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 16-23. ISBN 978-80-210-8001-0.

ROSENKRANZOVÁ, Olga. Lidská důstojnost - právně teoretická a filozofická perspektiva. Praha: Leges, 2019, 171 stran. ISBN 978-80-7502-412-1, s 138

SKŘEJPEK, Michal. Římské soukromé právo: Systém a instituce. 2. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2017, 350 s. ISBN 978-80-7380-566-1.

SHULZTINER, Doron a Guy CARMI. Human Dignity in National Constitutions: Functions, Promises and Dangers. The American Journal of Comparative Law. 2014, 62(2), str. 461-462

SULMASY, Daniel P. Dignity and Bioethics: History, Theory, and Selected Applications. In: LANIGAN, Barbara T., ed. Human Dignity and Bioethics. Nova Science Publishers, 2009, s. 325-346. ISBN 978-1-60692-470-9

ŠIMÁČKOVÁ, Kateřina. Ostych před důstojností jako právním pojmem aneb kdy se soudce bez důstojnosti neobejde. In: Weyrův den právní teorie: Sborník příspěvků z konference. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2015, s. 8-15. ISBN 978-80-210-8001-0.

WAGNEROVÁ, Eliška, Vojtěch ŠIMÍČEK, Tomáš LANGÁŠEK, et al. Listina základních práv a svobod: komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, xxv, 906 s.; 24 cm. ISBN 978-80-7357-750-6.

WINTR, Jan. Principy českého ústavního práva. 6. vydání. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o, 2023, ISBN 978-80-7380-911-9.

Online odborné články

ABUR, Pedro Pallares. An Introduction to the relationship between Jacques Maritain with the nuclear drafters of the Universal Declaration of Human Rights. [online]. [cit. 2023-08-28]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/338151630_An_Introduction_to_the_relationship_between_Jacques_Maritain_with_the_nuclear_drafters_of_the_Universal_Declaration_of_Human_Rights

ALEXY, Robert. Lidská důstojnost a princip proporcionality. Právník [online]. 2015(11), 867-878 [cit. 2023-05-06]. Dostupné z: https://www.ilaw.cas.cz/upload/web/files/pravnik/issues/2015/11/1.Alexy_11_2015.pdf.

AL-NAJJAR, Sherzad Ahmed Ameen a Hemn Ghani SAEED. Ronald Dworkin and Human Dignity as Highest Constitutional Value: Philosophical Theorization of Rights and Human Dignity in a Comparative Perspective. UKH Journal of Social Sciences [online]. 2021, 5(1), 82-89 [cit. 2023-06-11]. ISSN 25207806. Dostupné z: doi:10.25079/ukhjss.v5n1y2021.pp82-89, s. 82-83

Dürig, Günter. "Der Grundrechtssatz von Der Menschenwürde: Entwurf Eines Praktikablen Wertsystems Der Grundrechte Aus Art. 1 Abs. I in Verbindung Mit Art. 19 Abs. II Des Grundgesetzes." Archiv Des Öffentlichen Rechts, vol. 81 (N.F. 42), no. 2, 1956, pp. 117-57. JSTOR, <http://www.jstor.org/stable/44303797>.

FIKFAK, Veronika a Lora IZVOROVA. Language and Persuasion: Human Dignity at the European Court of Human Rights. Human Rights Law Review [online]. 2022, 22(3) [cit. 2023-06-15]. ISSN 1461-7781. Dostupné z: <https://academic.oup.com/hrlr/article/doi/10.1093/hrlr/ngac018/6653157>

FIŠERA, Vladimír. Ronald Dworkin, Justice for Hedgehogs: Recenze. Reflexe: filosofický časopis [online]. Praha: OIKOYMENH a Univerzita Karlova v Praze, 2012, 2012(43), 156-162 [cit. 2023-06-11]. ISSN 0862-6901. Dostupné z: https://www.reflexe.cz/Reflexe_43/Ronald_Dworkin_Justice_for_Hedgehogs.html

GUYETTE, Fre. Thomas Aquinas and Recent Questions about Human Dignity. *Diametros* [online]. 2013, 2013(387), [cit. 2023-06-07]. Dostupné z: <https://diametros.uj.edu.pl/diametros/article/view/540/1080>

HESELHAUS, Sebastian a Ralph HEMSLEY. Human Dignity and the European Convention on Human Rights. *Handbook of Human Dignity in Europe* [online]. Cham: Springer International Publishing, 2018, 2019-10-19, [cit. 2023-06-12]. ISBN 978-3-319-27830-8. Dostupné z: http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-27830-8_47-1

KASS, Leon R. The Right to Life and Human Dignity. *Spring* [online]. The New Atlantis, 2007, (16) [cit. 2023-05-07]. Dostupné z: <https://www.thenewatlantis.com/publications/the-right-to-life-and-human-dignity>

KOVÁČOVÁ, Monika. Lidská důstojnost v judikatuře Ústavního soudu České republiky [online]. Olomouc, 2019 [cit. 2023-04-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/1wjqqc/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce JUDr. Maxim Tomoszek, Ph.D,

MCCRUIDEN, Christopher. Human Dignity and Judicial Interpretation of Human Rights. *European Journal of International Law* [online]. 2008, 19(4), 655-724 [cit. 2023-05-07]. ISSN 0938-5428. Dostupné z: <https://academic.oup.com/ejil/article-lookup/doi/10.1093/ejil/chn043>

SIMONS, Kenneth. Dworkin's Two Principles of Dignity: An Unsatisfactory Nonconsequentialist Account of Moral Duties. *Boston University Law Review* [online]. Boston University School of Law, 2010, 2010(715), 101-121 [cit. 2023-06-11]. ISSN 0006-8047. Dostupné z: https://scholarship.law.bu.edu/faculty_scholarship/505, s. 101

STULÍK, Ondřej. Svoboda, přirozené právo a formalismus: příklad trestu smrti u Jacquese Maritaina. *Central European Journal of Politics* [online]. 2016, (2), 52-56 [cit. 2023-08-28]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/321301966_Svoboda_prirozene_pravo_a_formalismus_priklad_trestu_smrti_u_Jacques_Maritaina

SZYMANIEC, Piotr. Aharon Barak's Concept of Human Dignity and the Notion of Dignity in Jurisprudence of Polish Constitutional Court. *Philosophy of law and general theory of law* [online]. 2020, (2), 202-212 [cit. 2023-06-11]. ISSN 2707-7039. Dostupné z: <http://phtl.nlu.edu.ua/article/view/242863>.

ŠURÁŇ, Petr. Lidská důstojnost - komparace pojmu v českém a německém právu [online]. Olomouc, 2021 [cit. 2023-06-20]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/zsp9mv/>. Diplomová práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Právnická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Olga Rosenkranzová, Ph.D.

Judikatura

Nález Ústavního soudu sp. zn. III.ÚS 3333/11 ze dne 26. 9. 2013
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 1378/16 ze dne 17. října 2017
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2795/09 ze dne 28.06.2010
Nález Ústavního soudu sp. zn. ÚS 2533/20 ze dne 25. dubna 2023
Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2078/16 ze dne 2. ledna 2017
Nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3326/13 ze dne 24. ledna 2014
Nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 3304/13 ze dne 12. 11. 2013
Nález Ústavního soudu sp. zn. I.ÚS 557/09 ze dne 18. 8. 2009
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1626/22 ze dne 15. srpna 2022
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2268/07 ze dne 30. srpna 2008
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2925/20 ze dne 15. listopadu 2021
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 468/03 ze dne 25. 11. 2010
Nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 482/21 ze dne 12. 11. 2013
Nález Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 2268/07 ze dne 29. 2. 2008
Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3006/21 ze dne 20. března 2022
Nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 771/22 ze dne 6. února 2023
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3183/15 ze dne 27. 9. 2016
Nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 412/04 ze dne 7. 12. 2005
Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 55/13 ze dne 12. května 2015
Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 1586/09 ze dne 6. března 2012
Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 29/08 ze dne 21. 4. 2009
Nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 42/04 ze dne 6. června 2006
Nález Ústavního soudu sp. zn. II.ÚS 303/05 ze dne 27. září. 2005
SRN: BVerfG (Spolkový ústavní soud), 1 BvR 357/05

Právní předpisy

Ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
Usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, ve znění pozdějších předpisů.
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod - č. 209/1992 Sb.
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
Grundgesetz der Bundesrepublik Deutschland, čl. 1 odst. 1
Úmluva o právech dítěte – č. 104/1991 Sb.
Úmluva o lidských právech a biomedicině – č. 96/2001 Sb. m. s.
Úmluva o právech osob se zdravotním postižením – č. 10/2010 Sb. m. s.

Ostatní

Původní znění napadnutého německého zákona o bezpečnosti letectví (LuftSiG)
Všeobecná deklarace lidských práv
Opravidlo.cz – kontrola gramatiky
Deepl.com – překlady přímých citací

Rovnost v právech a důstojnosti v judikatuře Ústavního soudu – Lidská důstojnost a člověk jako objekt

Abstrakt

Tato diplomová práce detailně analyzuje přístup a judikaturu českého Ústavního soudu k lidské důstojnosti a objektivizaci člověka. Pomocí historického a teoretického kontextu jsou představeny klíčové ideologické směry, které ovlivnily vývoj konceptu lidské důstojnosti. Počínaje antickým chápáním důstojnosti jako osobní cti a společenského postavení, práce postupně sleduje vývoj lidské důstojnosti k myšlenkám I. Kanta, který položil základy zákazu instrumentalizace lidské bytosti.

Důraz je kladen na německý válečný a poválečný vývoj. Z válečného období 2. světové války se práce krátce věnuje nacistickému programu Euthanasia. Argumentace poválečného německého ústavního soudu se následně stala inspiračním zdrojem pro rozhodování českého Ústavního soudu. Poté je rozebrán přístup českého Ústavního soudu k lidské důstojnosti a k určitým problematickým otázkám, které se vážou k aplikaci Listiny základních práv a svobod. Mezi těmi je ukotvení lidské důstojnosti v čl. 1 Listiny a čl. 10 odst. 1 Listiny, rozlišení významu lidské důstojnosti v Listině a aspekty lidské důstojnosti ve vztahu ke svobodné vůli a sociálním právům.

Konečně třetí část analyzuje judikaturu českého Ústavního soudu se zaměřením na objektivizaci nebo instrumentalizaci člověka. Práce identifikuje čtyři kategorie případů, kdy český Ústavní soud využívá argumentaci s objektivizací člověka. První kategorií jsou případy omezování svéprávnosti duševně nemocných, druhá kategorie se týká rozhodování o dětech, třetí omezení osobní svobody a konečně čtvrtá kategorie se týká ochrany soukromí a zásahů do tzv. osobnostních práv.

V závěrečné části této diplomové práce autor reflektuje v rámci diskuse dosažené výsledky a zamýšlí se nad jejich významem. Nakonec se autor zamýšlí nad směry budoucího výzkumu v oblasti lidské důstojnosti.

Klíčová slova: lidská důstojnost, zákaz instrumentalizace člověka, čl. 1 Listiny základních práv a svobod

Equality of rights and dignity in the jurisprudence of the Czech Constitutional Court – Human dignity and the human being as an object

Abstract

This thesis analyses in detail the approach and jurisprudence of the Czech Constitutional Court to human dignity and the objectification of man. Using a historical and theoretical context, key ideological trends that have influenced the development of the concept of human dignity are presented. Beginning with the ancient understanding of dignity as personal honour and social status, the thesis gradually traces the development of human dignity to the ideas of I. Kant, who laid the foundations for the prohibition of the instrumentalisation of the human being. The focus is on German wartime and post-war developments. From the wartime period of World War II, the thesis briefly discusses the Nazi Euthanasia program. The reasoning of the post-war German Constitutional Court subsequently became a source of inspiration for the decision-making of the Czech Constitutional Court.

Subsequently, the approach of the Czech Constitutional Court to human dignity and to certain problematic issues related to the application of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms is discussed. These include the anchoring of human dignity in Article 1 of the Charter and Article 10(1) of the Charter, the distinction between the meaning of human dignity in the Charter and aspects of human dignity in relation to free will and social rights.

Finally, the third part analyses the case law of the Czech Constitutional Court with a focus on the objectification or instrumentalisation of the human person. The thesis identifies four categories of cases where the Czech Constitutional Court uses arguments involving the objectification of human being. The first category is cases of limiting the autonomy of the mentally ill, the second category concerns decisions about children, the third concerns limitations of personal liberty, and finally the fourth category concerns the protection of privacy and interference with so-called personality rights.

In the final part of this thesis, the author reflects on the results obtained in the discussion and reflects on their significance. Finally, the author reflects on directions for future research in the field of human dignity.

Keywords: human dignity, prohibition of instrumentalization of human beings, Article 1 of the Charter of Fundamental Rights and Freedoms